

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR OG FOLKEMINDER

XV

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1963

KULTUR OG FOLKEMINDER XV

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

H I L L E R Ø D 1 9 6 3

HILLERØDS KIRKER GENNEM TIDERNE

En Oversigt.

I kirkelig som i andre Henseender indtager Hillerød en Særstilling blandt Danmarks Købstæder. Byen har aldrig officielt faaet Købstadsprivilegier, men har dog været regnet for Købstad i de sidste 300 Aar. Heller ikke har den haft nogen egen Kirke, men har benyttet Frederiksborg Slotskirke, som da ogsaa har opfyldt sit Formaal og stillet Hillerød særlig gunstigt med Hensyn til kirkelige Udgifter.

Disse Ejendommeligheder hænger nok sammen med, at Byens Beliggenhed aldrig har forudbestemt Stedet til noget særligt. Det ældste Hillerød bestod kun af nogle faa Gaarde og Huse paa Højdedragene sydøst for den nuværende Slotssø. Indestængt mellem Skove og Moser har Stedet haft meget ringe Forbindelse med Omverdenen; Hammersholtvejen blev først anlagt som en mere direkte Forbindelse til København, efter at Kong Frederik den Anden i 1560 havde erhvervet Hillerødsholm, en Herregaard, som laa paa Slottets nuværende Plads, og hvis Hovedbygning var opført i 1546 af den daværende Ejer, Rigsadmiral Herluf Trolle og hans Hustru Birgitte Gøye. Først da Gaarden var kommet i Kongeeje og havde faaet Navnet Frederiksborg, blev Byen fra et ringe Bondesamfund til en Kongeby.

Grønholt Kirke.

Beboerne af de 7 Gaarde og 4 »Penninghuse«, hvoraf Hillerød By bestod ved Mageskiftet i 1560, har maaske oprindelig været Udflyttere fra Grønholt, til hvilket Sogn de endnu dengang hørte. Naturen og Landskabet havde i hvert Fald orienteret

Hillerød mod Nordøst. Engang i Fortiden var Nivaaen sejlbare langt ind i Landet, og hvor nu Lønholt Mose møder Bakkepartierne ved Grønholt, kan en Boplads med Offersted have været den fjerne Forløber for den nuværende Kirkelandsby Grønholt. Med Kristendommen kom der Kirke og Sogn, og i 1100-Tallet byggedes Kirken af Sten. Stedets Navn minder om de grønne Skove, der dækkede store Dele af Nordsjælland, ligesom Navnet Hillerød fortæller om en Mand ved Navn Hildir, som først ryddede et »Rød« her og skaffede Stedet dets Navn.

Han var altsaa maaske en Grønholtboer med en Selvstændighedstrang, der har drevet ham mod Sydvest for at søge Ensomhed paa Kanten af de store Moser, tre Fjerdingvej borte paa den anden Side en skovklædt og uvejsom Bakkekam. Den inderste Flig af disse Moser blev senere til Slotssøen. Hans Efterkommere har maaske udgjort en væsentlig Bestanddel af Hillerøds Beboere ved Mageskiftet i 1560, men Selvstændighed var der nok ikke meget tilbage af; de var forlængst kommet under Herremanden paa Hillerødsholm, medens det gamle Sognetilhørsforhold til Grønholt foreløbig opretholdtes.

Nørre Herlev Kirke.

Kulturen har til alle Tider nedbrudt gamle Naturskel mellem Sogne og Landsdele. Engang i Middelalderen lagde man en Vandmølle lidt Nord for Hillerød, og i dens Nærhed var Herregaarden Hillerødsholm vokset op – maaske er Herregaarden kommet først og Vandmøllen bagefter, men en Sammenhæng har der sikkert været. Da Gaard og Mølle sammen med Hillerød og en anden Landsby, Ølskøb, der laa paa den anden Side Vandmøllen, i 1560 var kommet i Kongens Eje, tog Kultiveringsarbejdet omkring Slottet Fart. Dæmninger byggedes, en af dem blev den nye Vejføring mod København ad den nuværende Hammersholtvej forbi Teglgårdssøen; der lededes Vand til Slotssøen fra Strø (antagelig det nuværende Strødam), og Hovedgaarden Faurholm blev Slottets Ladegaard og knyttet dertil ved en forbedret Vejforbindelse, saa at de gamle Hillerødboere saa smaat har maattet vænne sig til en Orientering mod Sydvest, hinsides de store Moser, hvor der laa Kirker og Landsbyer med andre Navneformer, Stednavne paa -else og -lev, Herlev, Uvelse

og Freerslev, der regnes for ældre Navneformer end Stednavne paa -holt og -rød. To Tidsaldres Bebyggelser er altsaa i sin Tid standset paa hver sin Side af de store Moser. Kongeeje og Vejbyggeri knyttede Forbindelse, ganske som Samfærdselsmidlerne har gjort det til alle Tider, ikke mindst i vor egen.

Og Hillerød voksede. Kongens Byggevirksomhed og Hofholdningen trak Folk til; godvilligt har man ikke søgt Kirke altfor langt borte, og et Sted maatte man have sit kirkelige Tilknyningsforhold, lige saa selvfølgelig som Mennesker maatte søge sammen med Naboer og Slægtninge. Hvorfor da trave den lange Kirkevej, naar Kongen havde bygget en dejlig Kirke ved Slottet? Den var nok beregnet paa Kongens Tjenere og Hoffet, men de mange fremmede har ikke villet regnes for Bønder i et Hjørne af Grønholt Sogn. Til Grønholt skulde de da heller ikke tvinges, men Kongen satte Tingene paa Plads paa anden Maade i et skarpt Kongebrev dateret Frederiksborg den 6. Maj 1585: Han har bragt i Erfaring, at mange bosætter sig i Hillerød, i »Ølskiøbing« og andetsteds ved Frederiksborg Slot eller bor i Huse hos allerede bosatte Folk uden at erkende sig forpligtet til at gøre Kronen nogen Tjeneste. Fremtidig skal de betale en fast Afgift af deres Huse, og alle i Hillerød og Ølskøb bosatte, som ikke er i Kongens Tjeneste, skal søge enten Herlev eller Tjæreby Sognekirke, som det nu kan være dem belejligt, men Slotskirken maa de ikke søge.

Kongebrevet lader os ane Situationen: Befolkningstallet stiger med rivende Hast, men den naturlige Sognetilknytning til Grønholt er brudt og Vejforbindelsen til Nørre Herlev udbygget. Interessant er det, at ogsaa Tjæreby Kirke omtales; det maa være af Hensyn til Indbyggerne i Ølskøb, som nedlagdes i Løbet af den følgende Tid, og paa hvis Jorder en ny Bebyggelse først omkring Aar 1700 begyndte at vokse op under Navnet Nyhuse.

Frederik den Andens Slotskirke.

Slottet laa der nu som en Stat i Staten eller som en By i Byen, og til en By hører en Kirke. Blandt de betydeligste Byggearbejder, Kongen lod iværksætte straks efter 1560, var der ogsaa en Kirke, som knejsede stolt paa den mellemste Slots-

holm og ses paa et bevaret Billede af det ældste Frederiksborg Slot. Om Kirkens Opførelsestid vides det, at den i 1562 maa have været nær sin Fuldførelse, thi i dette Aar befalede Kongen, at der fra Roskilde Domkirkes »smukkeste Messerede« skulde udtages 4 Alterklæder med Tilbehør og 4 Messehagler, som Kirken paa Frederiksborg behøvede. Kort iforvejen havde man fra Mads Sejrmager (d.v.s. Taarn-Urmager) i Odense faaet et »Sejrværk«, som blev anbragt i Kirkens Taarn.

Om denne Kirkes Udstyr vides der iøvrigt ret god Besked fra en Fortegnelse, som i 1597 blev forfattet over hele Slottets Tilbehør. I Kirken nævnes her bl. a. 2 store Messinglysestager med Kongens og Dronningens Vaaben paa, 1 grønt Gyldenstykkets Messehagel med Krucifiks, 1 Guldgylde Messehagel med nogle Perler paa, 2 Messehagler med rødt Fløjls med gylden Bort, 1 sort Fløjls Messehagel, 1 gammel Messesærk, 1 rødt Fløjls Alterklæde med Kongens og Dronningens Vaaben paa, 2 Stykker af et Messehagel med »Apostel Stocke« paa, 2 forgyldte Kalke med 2 forgyldte Diske, 1 Sølv Vinkande paa en halv Pot med Kongens Vaaben paa, 1 Sølv Aflads-Buddike med et Krucifiks, 1 liden Sølv Vinflaske at have Vin udi til sygt Folk, 1 liden Sølv Vinkande, 1 lidet sølvforgyldt Kompas, 1 Timeglas, 1 dansk Bibel, 1 Gradual, 1 Salmebog, 1 stort Skab bag Alteret, 1 Stol med tre Trin, rødt betrukken og med Guldbogstaver, 2 Lærreds Alterduge, 1 sort Atlaskes Pose til de Fattige (d.v.s. til Indsamling af Penge til de Fattige), 1 liden grøn Buddike til Aflad, 1 Kiste til at lægge Klæder udi, 1 Messing Døbe »Kedel« med en Fod af Vognskud (d.v.s. Egetræ), 1 Bagstol med et Rygstykke, 1 Orgelværk, ufærdigt. Kongens og Dronningens Kirkestol var foret med sorte Fløjls Tapeter, og der laa sorte Fløjls Hynder paa Bænkene. Mod Fodkulden var der i Kongens Kirkestol et Stykke islandsk Vadmæl at staa paa.

Naar denne Fortegnelse i Dag frembyder Interesse, er det ikke mindst fordi enkelte af de nævnte Stykker endnu er bevaret. Den Oblatæske, som i Dag bruges i Frederiksborg Slotskirke, er saaledes den omtalte »Sølv Aflads-Buddike med et Krucifiks«, og den gamle Døbefont af Messing med Træfod staar ligeledes i Slotskirken, dog nu skjult bag Alteret. Den var i Brug, indtil Kong Christian den Tiende i 1923 skænkede Kir-

De to forreste Slotsholme med Frederik den Andens Slotskirke fra 1562.
Udsnit af Maleri fra ca. 1600. Gribsholm.

ken den pragtfulde Sølv Døbefont, der i højeste Grad har Tilknytning til Frederik den Andens Slotskirke, idet den er en nøje Kopi efter de gamle Tegninger til den Sølv Døbefont, Frederik den Anden havde ladet udføre i Hamborg til sin Slotskirke, men som indsmeltedes paa Christian den Fjerdes Tid. Naar den originale Sølv Døbefont ikke nævnes i Fortegnelsen fra 1597, maa det skyldes at den ligesom en Altertavle af Alabast var Kongens private Ejendom og ikke opførtes blandt Slottets faste Tilbehør.

Kirkens Ydre kendes fra Billedet. Man lægger Mærke til de svungne Renæssance Gavle og det slanke Spir samt den lille

Tagrytter, der rummede to mindre Klokker, medens to større Klokker hang i Taarnet. Disse to sidste, som var støbt i 1512 og altsaa stammede fra en ældre Kirke (den ene bar Sømands-Helgenen St. Nikolajs Navn) overførtes til Klokketaarnet i den nye Slotskirke og gik tilgrunde ved Slotsbranden 1859.

Christian den Fjerdes Slotskirke.

Der har hersket nogen Uenighed om, hvorlænge Frederik den Andens Slotskirke blev staaende, efter at hans Søn Christian den Fjerde i Aaret 1600 havde paabegyndt Nedrivningen af Slottet og Opførelsen af den Pragtbygning, som i særlig Grad har fæstnet hans Navn som Danmarks store Byggekonge. I Gavlen paa den nye Kirkefløj staar Aarstallet 1606, men først i 1608 sluttedes Kontrakt med Stenhuggeren om Billedhuggerarbejdet i Kirken (antagelig bl. a. det indvendige to Etagers Galleri), og i 1613 med Maleren om Malerarbejde, Forgyldning m. m. af de 6 Hvælvingsfag. Da Snedkeren Hans Barchmann i 1611 blev viet i Slotskirken, er det dog næppe endnu den nye, men stadig Frederik den Andens Kirke, som har været i Brug. Der har endog været Formodninger om, at denne først blev nedrevet omkring 1620, men en samtidig Blyantstegning, som Frederiksborg Museet erhvervede i 1957, har hævet enhver Tvivl. Tegningen er taget ovre fra den anden Side af Slotssøen, hvor Terrænet dengang har været noget mere uregelmæssigt bag det Sted, hvor senere Raadhuset opførtes. Den har kunnet dateres til 1615 og viser Slottets Hovedbygning samt Amtmandsfløjen («Slotsherrens Hus») færdige; Frederik den Andens Kirke er forsvundet, men Kancellifløjen (hvor nu bl. a. Slotsforvalteren bor) er endnu ikke bygget; om Opførelsen af sidstnævnte var der sluttet Kontrakt i 1614, og den var under Opførelse endnu i 1616.

Den gamle Kirke er antagelig nedbrudt omkring 1614, og det er næppe tænkeligt, at dette er sket, før den ny kunde tages i Anvendelse. At gennemgaa alle Enkeltheder vedrørende dennes Opførelse og rige Udsmykning, vilde her falde uden for Fremstillingens Rammer, men nogle Betragtninger over Kirkens Særegenheder skal dog fremsættes:

Ser man paa Frederiksborg Slotskirke blot som et Slotskapel,

Det indre af Christian den Fjerdes Slotskirke.

er det kun den øverste Ende omkring Alteret, der egentlig fungerer. Her er Prædikestol, Døbefont og lukket Herskabsstol, medens Resten af Kirkerummet saaledes betragtet kun vilde have Betydning ved ceremonielle Lejligheder. I Stolestaderne

under det omløbende Galleri kan man nok høre Prædiken, men hverken se Alter eller Prædikestol. Her har »Slotsmenigheden« i snævrere Forstand, altsaa Hoffets egentlige Funktionærer, kunnet sidde uden at blive set af det fornemme Herskab, som paa sin Side ogsaa har kunnet sidde skjult for profane Blikke i Kongestolen. Kirkens Karakter af Slotskapel understreges ogsaa derved, at der ikke findes noget adskilt Kor.

Men i andre Henseender er Slotskirken altfor stor til blot at betragtes som et Kapel. Den opfylder i to Etagers Højde den bredeste af Hovedslottets tre Fløje, og lige efter at Kirkefløjen var kommet under Tag, maa den have staaet som et ret vældigt Rum, af Karakter ikke uligt Slangerup Kirke, som da ogsaa er udført af samme Bygmester, Jørgen Friborg. Men paa Frederiksborg er derefter det indvendige toetagers Galleri blevet indbygget og har helt ændret Kirkerummets Karakter fra en reformatorisk Kirkehal til et højt, hvælvet, ret smalt, men netop derfor næsten domkirkeagtigt Rum, der hos mange, ikke mindst Udlændinge, har fremkaldt Tanken om et katolsk Kirkerum, hvortil vel især de i forrige Aarhundrede indsatte kulørte Glasruder bidrager. Galleriet med dets ganske regelmæssige, man fristes til at sige taktfaste, Opmarch af Buer og Søjler tilslører nogle af de bygningsmæssige Tilfældigheder, der har præget Hovedslottets Opførelse og bl. a. givet sig Udslag i en noget vilkaarlig Anbringelse af de høje, spidsbuede Vinduer; denne Vilkaarlighed er særlig iøjnefaldende i Gavlen bag Alteret, hvor Vinduesmellemmrummene er voldsomt uens paa begge Sider af det historiske Orgel, men den viser sig ogsaa oppe paa Galleriet paa Siderne, hvor Vinduesmellemmrummene ikke holder Trit med Galleriets Buer. Men disse Smaating kan ogsaa tages som charmerende Uregelmæssigheder, netop et Sindbillede paa Christian den Fjerdes modsætningsrige Personlighed og Regeringstid. En fyrstelig Kirke er der kommet ud af det, rig paa Ornamenter og lunefulde Enkeltheder – se blot paa Stolestadernes udskaarne Topstykker – med Alter og Prædikestol i kostbart Sølv- og Ibenholtsarbejde, med det historiske Orgel bygget i Brunsvig 1617; men alt ialt ikke nogen typisk reformatorisk Kirke. Kun de sorte Tavler paa Galleriets Brystning antyder, at Skriftordet skal spille en væsentlig Rolle; men Skriftordene er

paa Latin og er altsaa mere beregnet paa Monarkens lærde og fornemme Omgivelser end paa en folkelig Tilhørerskare. Det var jo den »lærde« Tid, hvori Kirken byggedes. Men Christian den Fjerdes Slotskirke, for stor som Kapel og for lille som Domkirke, skulde ved Skæbnens Luner blive Hillerød Bys Kirke og har været det indtil den Dag i Dag med ganske korte Afbrydelser.

Der hersker adskillig Uklarhed omkring Ordningen af den kirkelige Betjening i Tiden for Slotsbyggeriet; vi maa tænke os tre Grupper af Menighedsmedlemmer: 1) Hoffets og Slottets Personale og Folk i Kongens Tjeneste, altsaa den egentlige »Slotsmenighed«, 2) Indbyggerne i Hillerød og Ølskøb, der vel efterhaanden regnedes for en Slags Købstadsfolk, og 3) Landboerne i Herlev, til hvis Kirke Hillerødboerne i hvert Fald en Tid havde været henvist.

Efterhaanden som nu Chr. den Fjerdes Slotsbyggeri har trukket Folk til Hillerød, maa det lokale Behov for Sjøesorg være steget. Ved en Præsteansættelse i 1602 er det Lensmanden og »Kronens Undersaatter« ved Frederiksborg Slot, der ønsker en god Prædikant til at gøre Tjeneste i og uden for Kirken og selv vil forsørge ham med en rimelig Løn og Underholdning. Kongen kalder da en Mand som »Slotspræst« indtil videre, og han skal nyde den Løn, som Kongens Undersaatter ved Frederiksborg har forskrevet ham i deres Kaldsbrev. Noget tyder paa, at han ogsaa er blevet Præst til Nørre Herlev; tilslut siges det nemlig, at dersom han kaldes bort, skal han »holde en Kapellan i Sognene, som kan gøre Bønderne tilbørlig Tjeneste i og uden for Kirken«. Kan vi mon heraf slutte, at Nr. Herlev i 1602 har været som et Slags Anneks til Frederiksborg Slotskirke, periodevis betjent af Slotspræstens Kapellan? Noget tyder herpaa. I 1611 blev Magister Anders Christensen Arrebo kaldet til Slotspræst paa Frederiksborg efter i nogen Tid at have været Kapellan. I 1613 nedlagdes Præstegaarden i Nørre Herlev og besattes med en »Ugedagsmand«; den Præst, som flyttede bort hed Magister Anders Christensen, og skulde det mon ikke være den samme som Slotspræsten Magister Anders Christensen Arrebo? I saa Fald har han først som Kapellan, dernæst et Par Aar som Sognepræst boet i Nørre Herlev Præstegaard, som han i 1613

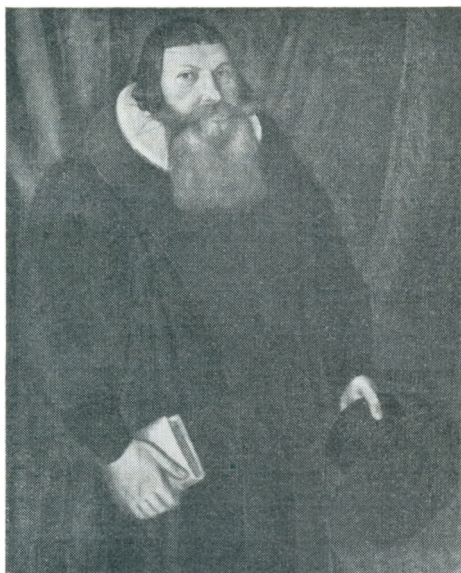
kan fraflytte for at tage den nye Præstebolig paa Slottet i Besiddelse; maaske er netop i dette Aar ogsaa den nye Slotskirke taget i Brug. Anders Arrebo, der blev bekendt som Digter og nogle Aar senere udnævntes til Biskop i Trondhjem, fik et bevæget Livsløb, som ikke her kan omtales nærmere. Nok er det, at denne særprægede Præsteskikkelse antagelig er den første, som har holdt regelmæssig Gudstjeneste i Christian den Fjerdes nye Slotskirke paa Frederiksborg.

Christian den Fjerdes Kirke i Hillerød.

Medens Slotsbyggeriet stod paa, kan det maaske have været noget vanskeligt at skelne klart mellem Slotsmenigheden i snævrere Forstand paa den ene Side og Hillerødboerne paa den anden. At disse ikke uden videre kunde slaas i Hartkorn med Bønderne i Sognene, maa anses for givet. Nogle af dem har vel kunnet regnes blandt Kongens faste Tjenere og hørt til dem, der havde faaet skænket Grundarealer langs »Stenbroen til Slottet«, den lange krumme Gade, som nu strakte sig fra den gamle Landsby paa Torvebakken og ned imod Kongens Slot. Langs denne Gade opførte de anseelige Gaarde, og som en Slags Slotsgademata-dorer har de vel efterhaanden ogsaa ejet Grunde og Huse oppe i den tidligere Bondeby, hvis »Bønder« efterhaanden er uddøet.

Omkring 1615 har Bybefolkningen i hvert Fald staaet klart udskilt som Menighed, og netop i dette Aar ansattes der paany en særlig Præst i Nørre Herlev, som endnu i 40 Aar forblev et selvstændigt Sogn. I Aarene 1618–20 afsluttedes imidlertid Byggearbejderne ved Slottet. Det kan have hidført en fornyet Søndring mellem Byens Borgere og Hoffolkene, den egentlige Slotsmenighed. Sandsynligt er det, at man i Aarene efter 1615 har benyttet den nye Slotskirke som Byens og Slottets fælles Sognekirke, men Kongen skulde nu tilrettelægge Fremtidens Hverdag og var næppe sindet at dele Slotskirke med Borgerfolkene. Paa den anden Side kunde disse ikke længere henvises til Herlev, endsiige Tjæreby, som aldrig mere omtales i Forbindelse med Hillerødboernes Kirkegang, utvivlsomt fordi Ølskøb nu var nedlagt og dens Marker henlagt under Slottets Ladegaard, der senere overtog Slottets tidligere Navn »Hillerødsholm«.

I 1620 satte Kongen sig i Bevægelse for at skaffe Hillerød-

Digteren Anders Arrebo (1587-1637), Slotspræst ved Frederiksborg 1611-16. Maleri i Vordingborg Kirke.

boerne en egen Kirke. Den stod færdig i 1622, men blæste omkuld i 1624 eller 25. Den laa paa Bakken ved Torvet, omtrent hvor Raadhuset senere blev opført, og dens korte, men bevægede Historie kan følges i store Træk. Materialerne var væsentlig Tømmer, som skulde have været anvendt til et »Boldhus«, altsaa hvad vi i Dag vilde kalde en Sportshal, men naturligvis kun til Hoffets Brug. Den sparsommelige Christian den Fjerde skænkede Materialerne til en Kirke i Hillerød og befalede en Tømrer med det uheldigt klingende Navn »Galne Troels« at forandre og omhugge den til en Kirke. Den 9. Marts 1621 var Kirken »ophugget og oprejst« af Tømreren, hvorefter to hollandske Murerestre skulde beklæde Kirken udvendig paa begge Sider med Murværk, halvanden Sten tyk, medens det indvendige skulde pudses. Ved Kirkens Vestende skulde der opmures et Taarn, 4 sjællandske Alen i Firkant og 28 Alen højt, tre Sten tykt op til Kirketaget. Østgavlen skulde ligeledes opmures. Den 1. September 1621 fik Murerestrene Ordre til i Stedet for Taarnet at opbygge en udvendig Pille fem Alen bred og to Alen uden

for Kirkemuren og saa høj over Taget, at to Klokker deri kunde have deres fulde Svang. Den 2. November afleverede Murerne deres Arbejde og beskrev det saaledes:

Kirken er 34 Fag lang og 8 Fag ved den hele ene Gavl ved Alteret. Den anden Gavl, »som Pillen er muret udi« er 6 Fag paa begge Sider af Pillen. Hvert Fag er 5 Tavl højt, og over Bjælkerne paa begge Sider af Pillen er muret 10 Tavl. Kirken er tilsammen rundt omkring beregnet 420 Tavl, hvorfra gaar 40 Tavl for indsatte Døre og Vinduer. Fodstykket paa begge Sider af Pillen er undermuret. Paa Gavlen er opsat Stenhuggerarbejde, som laa fuldt færdigt udført af den hollandske Stenhugger, som var med til at opsætte Galleriet paa Slottet.

Allerede paa dette Tidspunkt var der noget galt ved Tømmerværket; om galne Troels hører vi ikke mere, men i November 1621 fik to andre Tømmermestre, Jacob Karker og Jochum Westfalen, Betaling for at rette Kirken i Hillerød op, idet den var sunket i den ene Side.

I en Stald paa Slottet.

Galne Troels's Kirke fik kun en kort Levetid. Den blæste omkuld i en kraftig Efteraarsstorm Skt. Karens Nat (den 25. November) enten 1624 eller 1625, og Hillerød var atter uden egen Kirke. Nu var der dog ikke længere Tale om at jage Byboerne til Nørre Herlev, men til Slotskirken kunde Landsfaderen heller ikke straks tilstede dem Adgang. Saa forpligtet følte han sig dog, at han lod en Stald paa Slottet (hvilken vides ikke) indrette til midlertidig Kirkesal. Amtsregnskabet fortæller, at der i 1625–26 blev forbrugt 30 Syvtommers og 380 Femtommers Søm til nye Stole, som er gjort i Stalden paa Slottet, hvori der holdes Prædiken.

Saaledes gik det nogle Aar, i hvilke Kongen var mest optaget af sin sørgelige Deltagelse i Trediveaarskrigen, og næppe var Freden sluttet i 1629, før Hillerøds Kirkesag blev genoptaget. Den 11. Juli 1629 og den 17. August samme Aar ankom der Skibsladninger med Kalk fra Malmø til »Sundby Færge« (det senere Frederikssund) til Anvendelse bl. a. ved Hillerød Kirkebygning og den nye Grund til Kirken i Hillerød. Om denne har været, hvor galne Troels's mislykkede Kirke havde staaet, fremgaar ikke.

Atter i Slotskirken.

Kirkebyggeriet gennemførtes imidlertid ikke. Om Aarsagerne hertil kan vi blot gætte. Kongen havde med ringe Held deltaget i Krigen i Tyskland, og der var meget andet at bruge Pengene til, saa det kan have været for ødselt at have den efter Forholdene kolossale Slotskirke liggende utilgængelig for Hillerødboerne. Efter det sørgelige Brud med Kirsten Munk i Julen 1629–30 indskrænkede Kongen ogsaa sit Hofliv. To Aar senere, netop Juledag 1631, skrev Christian den Fjerde til Lensmanden paa Frederiksborg: »Vi bede dig og ville, at du strax efter 3die Juledag er forbi, ordinerer enhver efter sin Condition og Vilkaar Stolestade her udi Slotskirken, saa nogle Stole blive paa den ene Side for Herremændene og paa den anden Side tvende Stole for Slotsfruen, og skal paa hver Stol gjøres en Seddel, hvorefter enhver sig kan vide at rette. Stolene skulle nummereres, saa at de ikke tage Feil deraf. Fadeburskvinden og Meiersken med deres Medfølge skulle blive i de Stole bagved Peblingerne, som dem forordnet er.«

Disse Bestemmelser tager nu rigtignok kun Sigte paa Rangfordelingen mellem Slottets og Hoffets Personale indbyrdes, men har ogsaa tilsikret denne egentlige »Slotsmenighed« dens Rettigheder over for Hillerødboerne, som vistnok allerede i 1629 har faaet Lov at flytte deres Kirkegang fra Stalden til Slotskirken. Af Frederiksborg Almissebog fremgaar det nemlig, at den gamle Kirkeblok »som tilforn stod i Stalden« ikke har været i Brug i Regnskabsaaet fra 27. November 1629 til 11. December 1630, eftersom hans Majestæt naadigst har bevilget Menigheden at maatte holde deres Gudstjeneste i Slotskirken, hvor der ikke var noget Sted at sætte den gamle Blok. Iøvrigt er det sandsynligst, at Gudstjenesterne for Borgerne har været afholdt paa andre Tidspunkter end Hoffets Gudstjeneste, naar Kongen opholdt sig paa Slottet.

Siden ca. 1629–30 og indtil vore Dage har Slotskirken saaledes været Hillerøds Sognekirke, men dog kun af kongelig Naade. Lad os blot med Taknemmelighed mindes Christian den Fjerde, hvem sejlivede Anekdoter har gjort til en særlig Ven af den jævne Mand. Han har maaske sat Pris paa, at Byens Borgere, hvoriblandt jo var mange af hans egne »faste Tjenere«, hver

Søndag kom ind med Koner og Børn i den indre Slotsgaard og i den med fyrstelig Pragt udstyrede Slotskirke.

Paa den gamle Kirkegaard.

Helt slap Christian den Fjerde dog aldrig Tanken om at bygge Byen en Kirke. Endnu en Maaned før sin Død i 1648, da han for sidste Gang opholdt sig paa sit kære Frederiksborg, skal han have ladet Slotspræsten og to Præster besigtige en Plads, hvor han vilde lade en Kirke opføre. Maaske blev det denne Gang ikke helt resultatløst. I Pontoppidans »Danske Atlas«, Bind VI, som udkom 1774, staar der, at der paa Kirkegaarden i Hillerød i 1650 er oprejst en liden Bygning og et lidet Taarn af Tømmer, hvori tre smaa Klokker, som bruges visse Timer om Dagen til Lig og til Prædiken, naar Herskabet er paa Slottet. Pontoppidans Oplysning kan imidlertid hvile paa en ældre Indberetning, idet en anden Kilde fra 1770'erne kun omtaler et Klokketaarn, som endda trænger stærkt til Reparation. Der kan være nogen Grund til at standse et Øjeblik ved dette Klokketaarn, idet to af dets Klokker i 1865 fandtes forglemte i Sprøjtehuset paa Byens Raadhus. Den ældste af dem bar Indskriften SI DEUS PRO NOBIS QVIS CONTRA NOS (Hvis Gud er med os, hvem er da imod os) og Aarstallet 1621. Højest sandsynligt drejer det sig om en af Klokkerne til Galne Troels's omblæste Kirke. Denne Klokke bevaredes og hænger den Dag i Dag i Raadhusets Klokketaarn. Den anden af de i 1865 fundne Klokker var støbt 1658 og solgtes i 1867 til Indsmeltning.

Fra Christian den Fjerde til Frederik den Syvende.

I 1655 høres der for sidste Gang om Planer til Opførelse af en særlig Kirke i Hillerød. Siden da var Tanken skrinlagt i henved 300 Aar. Pestaarene 1654 og 1655, Byens Besættelse af Svenskerne 1658–60 og den dermed følgende Forarmelse har lagt Beslag paa Initiativet og paa Pengemidler, som ikke med nogen Rimelighed burde anvendes til Kirke for en By, der havde god Adgang til et saa værdigt Kirkerum som Slotskirken. Ogsaa paa et andet Punkt fandt Sogneforholdene nu ind i varige Rammer, idet Nørre Herlev i Forbindelse med et Præsteskitte i 1655 lagdes som Anneks under Frederiksborg, hvad det siden har været.

Kirkefløjen med Klokketaarnet set fra Syd-Sydøst.

Efter Enevældens Indførelse i 1660 blev det kun de kongelige Salvinger, der bragte væsentlige Forstyrrelser i Borgernes Benyttelse af Slotskirken. I 1671, 1700, 1730, 1746, 1815 og 1840 var Hillerød saaledes for en kort Tid atter Landets Midtpunkt,

men efterhaanden som Slottet blev ældre, benyttedes det stedse mindre som Residens, idet Kongefamilien foretrak nyere Slotte som Frederiksberg og Fredensborg. I stigende Grad har Menighederne i Hillerød og den nye Bebyggelse, Nyhuse, der efter 1700 voksede op paa det gamle Ølskøbs Jorder, betragtet Slotskirken som deres egen Kirke; før Frederik den Femtes Salving i 1746–47 holdtes der dog midlertidigt Gudstjeneste i den latinske Skole, medens Slotskirken indrettedes til Højtideligheden. I Anledning af Frederik den Sjettes Salving i 1815 blev der foretaget betydelige Forandringer i Kirken ved Opstilling af Tronen og Omflytning af Alter, Prædikestol o.s.v., og Kirken blev staaende i denne Skikkelse indtil 1833. Et endnu bevaret synligt Levn fra en saadan Kongesalving er antagelig den i Hjørnet mod Kongefløjen anbragte nordre Kirkedør, som nu altid benyttes af Kirkegængere. Endnu Tegninger fra Begyndelsen af det 19. Aarhundrede viser et Vindue paa denne Dørs Plads. Paa bevarede Adgangsbilletter til Christian den Ottendes Salving i 1840 omtales den nye Dør nærmest Kongefløjen, saa denne Dør hidrører da formentlig fra Forberedelserne til Højtideligheden.

Igennem næsten to Aarhundreder blev Hillerød mere og mere en lille, glemt By, som levede paa sine Minder, og Frederiksberg blev et Torneroseslot, Christian den Fjerdes Mindeborg. Frederik den Fjerdes Dronning Louise, som døde 1721, var den sidste af Kongehusets kronede Medlemmer, som havde fast Residens herude, og hendes Datter, den ugifte Prinsesse Charlotte Amalie, som døde i 1782, er den sidste blandt Kongefamiliens Medlemmer, som boede her i længere Perioder ad Gangen. Efter hende kaldes Østfløjen stadig »Prinsessefløjen«. Men dette berørte ikke Menighedernes Forhold til Slotskirken.

For Fuldstændighedens Skyld bør det dog nævnes, at Hillerød i denne lange stille Periode fik et beskedent Kapel i det Hospital, som Frederik den Fjerde i 1726 oprettede for 30 kronisk syge. Det laa i Slotsgade Nr. 23–25, og ud imod Gaden i et Rum paa seks Fag var indrettet en Kirkesal, hvis hele Inventar bestod af 14 Træbænke, et Alterbord og en Prædikestol. Hospitalet ødelagdes ved Byens Brand i 1733, men genopførtes Aaret efter. Mærkeligt er det, at der netop fra denne beskedne Kirke

er bevaret en smuk middelalderlig Alterkalk og Disk, der i 1870 overførtes til Kirkesalen i den nye Hospitalsbygning i Løngangsgade (nu Nyhuse Alderdomshjem), som afløste den gamle Bygning i Slotsgade. Gudstjenesten i Hospitalskirken besørgedes af den residerende Kapellan, som derfor kaldtes Hospitalspræsten, og da Kapellaniet nedlagdes i 1808, overtoges Hospitals-tjenesten af den ordinerede Kateket, der var Overlærer ved Borgerskolen i Mørkegade (den gamle Ejendom Østergade 12) og altid var teologisk Kandidat.

Kong Frøderik den Syvendes Tid.

Omkring Midten af det 19. Aarhundrede blev Hillerød atter Kongeby. Allerede Christian den Ottende lovede ved sin Krøning i 1840 Byens Borgere at residere paa Frederiksborg, naar Regeringsforretningerne tillod det, men det blev nu ikke til meget. Hans Søn og Efterfølger Frederik den Syvende, der ønskede at ligne sin store Forfader Christian den Fjerde, kaarede ogsaa dennes gamle Slot som Yndlingsresidens og blev Byens Konge, som han var hele Landets Frederik Folkekær. Hoffets Ophold betød dog ikke Ophævelse af Menighedernes over to-hundredaarige Hævd paa Slotskirken, tværtimod vist der sømmeligt Hensyn fra Hoffets Side. Hofjournalen melder saaledes, at Vagtparaden den 7. April 1850 trak op uden Musik af Hensyn til Konfirmationen i Slotskirken.

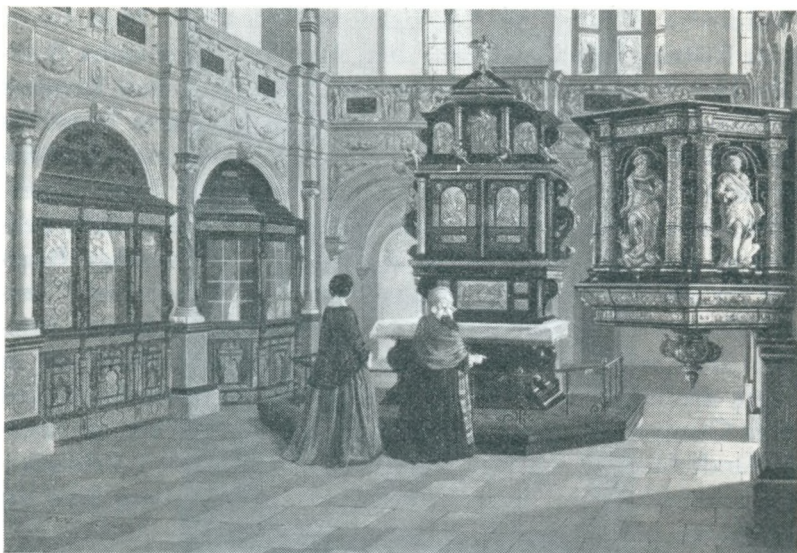
I Frederiksborg Slotskirke, de danske Enevoldskongers Krøningskirke, fandt den mærkværdige Begivenhed Sted den 7. August 1850, da Sjællands Biskop J. P. Mynster viede Landets Konge til en Kvinde, som ikke alene var af jævn Herkomst, men endog »berygтет« og derfor meget ilde anskrevet blandt de toneangivende Kredse i Hovedstaden, skønt Kongen gav hende Rang og Titel som Grevinde Danner. Paa Frederiksborg og blandt Hillerøds Borgere befandt »det høje Par« sig imidlertid godt. Grevindens personlige Interesse for Kirkens Anvendelse, just som Kirke, sporedes af og til, som da hun engang er tilstede for at paahøre Skolebørnenes Sang og engang i 1856 for at overvære de nye Salmers Indøvelse. Kongens Forhold til det kirkelige gav sig ifølge Sagens Natur væsentlig officielle Udslag. Mindst en Gang om Aaret overværede han og Grevinden

i Spidsen for Hoffets Kavallerer Gudstjenesten i Slotskirken, og en Gang aarlig var hele Hoffet til privat Altergang, hvor ingen andre end de tilsagte havde Adgang. En enkelt Gang var Biskop Mynster ude at forrette denne Tjeneste, men iøvrigt fik man kort efter Kongens Bryllup i 1850 (det er næppe noget rent Tilfælde, at Brylluppet fandt Sted i en Vacance mellem to Præster) en ny Sognepræst, Johannes Galskjøt, der blandt andet som Frimurer har haft Mulighed for at komme i personlig Kontakt med Kongen.

Slotskirkens Indre og Udsmykning undergik enkelte Forandringer i Frederik den Syvendes Tid. I Forbindelse med en Frimurerhøjtidelighed i Sommeren 1852 blev saaledes en Døraabning brudt igennem mellem Kirken og Kongefløjen, ind til »Rosen«; denne Dør tilmuredes atter ved Slottets Istandsættelse efter Branden. Derimod er de farvede Glasruder i Sydgavlen stadig bevaret. Mest iøjnefaldende er de tre Vinduer paa øverste Galleri, Midtervinduet med bibelske Figurer, og de to andre med Skjoldene fra det danske Rigsvaaben. Forneden bag Alteret er de to Vinduer ogsaa forsynet med farvede Ruder, men i Mønstre uden Billedfremstillinger. Øverst i de to Vinduer er Kongens eget og Christian den Fjerdes Navnetræk indsat. Ruderne udførtes i 1857 af to engelske Kunstnere, som just havde vundet stor Anerkendelse for Glasruderne i den nye Parlamentsbygning i London (the New Palace of Westminster), der opførtes i den saa stærkt yndede Efterligning af Middelalderens Spidsbue-Stil, den saakaldte »Ny-Gothik«. Glasruderne skænkedes til Frederiksborg af den engelske Jernbaneingeniør Sir Samuel Morton Peto, som i 1852 paa Frederik den Syvendes Bestilling havde bygget Jernbaner i Slesvig og til Belønning havde modtaget Kommandørkorset af Dannebrog paa Kongens Fødselsdag i 1854. Ved hans Gave fik Kirkens Indre et for Nutidsøjne lovlig stærkt Præg af det 19. Aarhundredes Smag for eftergjorte Antikviteter, men altsaa ogsaa et varigt Minde om den sidste residerende Regent paa Slottet.

Slotsbranden. Audienssalen som Kirke. Genindvielsen.

Den 17. December 1859 udbrød der om Natten Brand paa Frederiksborg Slot, hvis Konge- og Prinsessefløj helt udbrændte,

Kongestol, Alter og Prædikestol paa Frederik den Syvendes Tid.
Tegning af F. C. Lund 1858. Frederiksborg Museet.

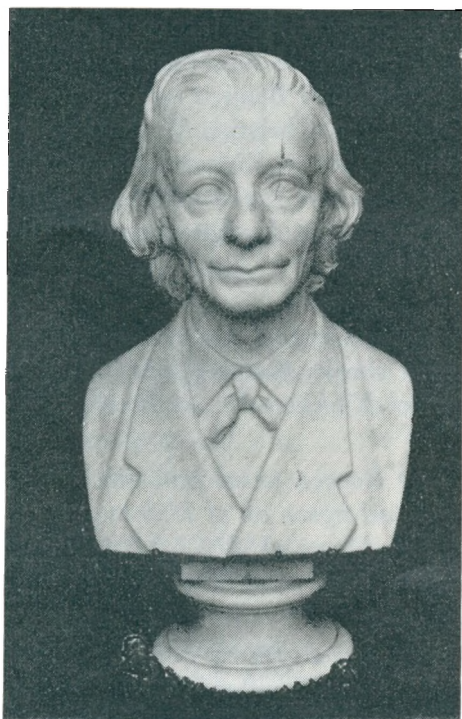
medens Kirkefløjen delvis reddedes. Kirken kunde i Løbet af de næste 4½ Aar istandsættes saaledes, at den i alt væsentligt stadig kan betragtes som Christian den Fjerdes eget Kirkerum. Selve Hovedslottet var først helt genstandsatt efter 1880.

I Aarene 1859–64, medens Hillerød saaledes var uden Kirke, holdtes der Gudstjeneste i den graa Sandstensbygning, »Audienhuset«, under hvilken Fredensborgvejen nu fører. Den var helt reddet fra Slotsbranden, og i Frederik den Syvendes Tid var der ud imod Tehaven paa Vestsiden opført et senere atter fjernet udvendigt Trappehus med en Vindeltrappe, som gav direkte Adgang til Salen ovenpaa. Her indsattes i 1862 Digteren Jens Christian Hostrup som Slotspræst. I sine Erindringer fortæller han, at han fandt Salen hyggelig, skønt Adgangen var yderst ubekvem ad den smalle Vindeltrappe. Men Rummet var lyst, og Hostrups Stemme gik let igennem, saa han en Tid følte det som et Tab, da denne midlertidige Kirkesal var ombyttet med den pragtfulde Slotskirke, der mere syntes ham bygget til fyrstelige Optog end til en jævn borgerlig Gudstjeneste.

Imidlertid blev altsaa Slotskirken genistandsat. Man havde under Redningsarbejdet bragt Alter, Prædikestol og andre Kostbarheder i Sikkerhed. Den nordre Ende af Kirken med Kongens og Dronningens Bedekamre samt det store udskaarne Orgel fra Christian den Fjerdes Tid var brændt. Af Kirkens syv Hvælvninger var to faldet ned under Branden og to et Par Dage senere; under Reparationsarbejdet maatte ogsaa de tre resterende nedtages og genopsættes, bl. a. for at skabe den nødvendige Bærevne for den ovenpaa liggende, helt udbrændte Riddersal. Grevinde Danner skænkede det nye Kirkeorgel, som bærer Aars-tallet 1863, men ingen Antydning af Giverinden, skønt det er udført, medens hun var den regerende Konges Gemalinde. Det gamle Compenius-Orgel fra 1617 var uden for al Fare, da Branden fandt Sted, idet det en Aarrække havde staaet i Frederiksberg Slotskirke; efter Istandsættelsen af Frederiksborg kom det atter til sin oprindelige Plads paa Kirkegalleriet.

Kirkens Istandsættelse lededes af Bygningsinspektør Meldahls Konduktør, Arkitekt Christian Zwingmann, der i disse Aar opførte flere andre Bygninger i Hillerød, bl. a. »Posen« i Byskriverstræde (bygget til Amtmand Schulin) og – paa Hostrups Initiativ – ledede Ombygningen af Præstegaarden i Kannikegade. Der kan her være Grund til at nævne de Haandværksmestre fra Hillerød og Nyhuse, som medvirkede ved Istandsættelsen af Kirkerummet og dets Inventar: Stenhugger Olsen, Malermester Schmith, som bl. a. tog sig af Stolestaderne, Snedkermester Neergaard, der fornyede Kongestolen ved Alteret, Glarmester Rump og Smedemester Jensen.

Den 28. August 1864 genindviedes Slotskirken i Overværelse af Kong Christian den Niende og Dronning Louise, flere andre Medlemmer af Kongehuset, en Del af Ministrene og mange andre Honoratiores. Sjællands Biskop, H. L. Martensen, holdt Indvielsestalen, og Slotspræsten Pastor Hostrup prædikede over Dagens Tekst. Ved Indledningen til to betydningsfulde Perioder i Slotskirkens Historie har Embedet som Slotspræst saaledes været beklædt af en Digterpræst: Anders Arrebo, da Christian den Fjerdes Slotskirke toges i Brug ca. 1614–15 og Jens Christian Hostrup, da den i 1864 genindviedes efter Branden. Byens Hovedgader var i Dagens Anledning smykket med Flag, og

Digteren Jens Christian Hostrup (1818-92),
Slotspræst ved Frederiksborg 1862-81.
Marmorbuste af C. Peters.
Studenterforeningen, København.

i den indre Slotsgaard var oprejst en Dekoration af Grønt, hvor den regerende Konges og Dronnings samt Frederik den Syvendes Buster var opstillet.

Klokkespillet.

Da Klokketaarnet faldt ned under Branden, ødelagdes saavel de 5 gamle Kirkeklokker som Christian den Fjerdes »Sangværk«, der dramatisk nok blev sat igang ved Ophedningen og gik syngende i Døden. I 1862 opsattes 5 nye Kirkeklokker. Deres Indskrifter er bekendt gennem Erland Gribssøs Afhandling om Frederiksborg Amts Kirkeklokker. Sangværkets Fornyelse skulde det vare noget længere med. Ved et Gavebrev

i 1886 skænkede Brygger J. C. Jacobsen Frederiksborg Slot et nyt Klokkespil, som spillede første Gang den 1. Oktober 1891. De 28 Klokker var støbt i Belgien og forsynet med Inskriptioner forfattet af Digteren Christian Richardt. Skønt Klokkespillet hører til Slottets, ikke til Kirkens Inventar, hænger det dog i det Taarn, der ofte kaldes Kirketaarnet, og Christian Richardts Vers er saa lidet kendte, at der kan være Grund til at offentliggøre dem paany:

*Bjergets Løndom var vor Moder,
men i stærke Flammefloder
fik vor Klokkemalm sin Daab.*

*Vi og Borgen passe sammen,
den stod ogsaa op af Flammen,
varsler Danmark Liv og Haab.
Tak, vær du vort første Raab.*

*Men under Frygt og Nød og Sorg
lyd højt fra Tunger klare:
Vor Gud han er saa fast en Borg,
Han kan os vel bevare.*

*Jeg vugger i Toner
om Konger og Kroner.*

*Jeg Minderne fletter
om stolteste Ætter.*

*Jeg sukker om Buer,
der sprængtes af Luer.*

*Jeg jubler om Taarne,
af Kærlighed baarne.*

*Jeg vogter hvert Smykke,
hvert sagn-viet Stykke.*

*Jeg tysser al Klage
om rigere Dage.*

*Jeg signer hver Tavle
til Stordaad at avle.*

*Jeg sjunger om Havet,
som Helte har avet.*

*Jeg hilser paa Skoven
og Bonden bag Ploven.*

*Jeg lover de spæde
al Rosernes Glæde.*

*Jeg hvisker Farvellet,
hvor Graven er Skellet.*

*Alle eje vi Salmerøster,
Sang om en Fader, Frelser, Trøster.*

Anger vække vi!

Synder dække vi!

Viljen ægge vi!

Tro begære vi!

Haabet bære vi!

Kjærlighed nære vi!

Lovsang ringe vi!

Mørket tvinge vi!

Naade bringe vi!

Bøn bevinge vi!

Paa Grund af urigtig Opgivelse af Klokkernes Antal maatte Christian Richardt, om end kun modstræbende, tilføje følgende tre Vers:

*Frederiksborg! en Offerskaal
støbtes i dit røde Baal!*

*Offre bragte hver en Stand
fra det hele danske Land.*

*Kjærlighed til Danmarks Minder
gav dig atter Taarn og Tinder.*

Slotskirkens Særstilling.

Slotsbranden bevirkede ogsaa en officiel Stillingtagen til Forholdet mellem Menigheden og Slotskirken. Christian den Fjerde havde nok i sin Tid ladet Byboerne søge Slotskirken, men som ovenfor omtalt ikke derfor opgivet Tanken om en Kirke i Hillerød. Egentlig var det hele en midlertidig Ordning, som havde faaet Lov at strække sig over 230 Aar. Da Kultusministeriet nu i Januar 1860 indstillede til Kong Frederik den Syvende, at der skulde meddeles Tilladelse til Indrettelse af midlertidig Kirkesal i Audienshuset, skete det ogsaa kun under Henvisning til den indirekte Forpligtelse, der laa i hævdvunden Skik, idet man egentlig ikke mente, at der paahvilede Monarkiet som Ejer af Frederiksborg Slot nogen Forpligtelse til at yde Byen og Slotsmenigheden Kirkelokale i Slotsbygningen. Forbeholdet var dog navnlig af principiel Art og opvejedes fuldtud ved de Skridt, der i samme Skrivelse bebudedes til Stabilisering af Ordningen. Ministeriet ansaa det fra sin Side som billigt og naturligt, at Byen fremdeles beholdt Kirke paa Slottet, især da der var Udsigt til, at Kirken uden uforholdsmæssige Udgifter kunde restaureres; de Midler, som under en anden Forudsætning maatte anvendes til Anskaffelse af en Kirke for Byen, kunde saaledes komme Slotskirkens Restaurering tilgode. Udgifterne til Kirkens Istandsættelse ansloges til 50–60.000 Rigsdaler, men da der ikke hertil havdes kirkelige Midler til Raadighed, og da vedkommende Menigheder, som »ikkun tælle et Antal af ca. 3.500 Sjæle«, ikke vilde være istand til at bære en saa betydelig Ud-

gift, fandt Ministeriet Anledning til at komme Kommunen til Hjælp med et Tilskud af Kongerigets Finanser. Hertil bevilgedes 50.000 Rigsdaler, medens Byen helt slap for at bidrage direkte, skønt Ministeriets Indstilling om Bevillingen sluttede med følgende Passus, der baade gav Løfter og Forpligtelser:

»Naar et Bidrag som det nævnte udredes af Kongeriget til Kirkens Restauration, maa Ministeriet iøvrigt holde for, at der som Vederlag herfor fremtidig bør hjemles Hillerød Købstand og Frederiksborg Slotsmenighed en sikret Adgang til at erholde Kirkelocale i Slotskirken, ligesom man ogsaa under denne Forudsætning finder det billigt, at der af bemeldte Menigheder ydes et passende Bidrag til Kirkens Restauration samt et aarligt Tilskud til Udgifterne ved dens Vedligeholdelse . . . «

Tilsagn om Menighedernes Adgang til Slotskirken blev givet ved kongelig Resolution af 26. Maj 1860, og denne Resolution bliver saaledes det Dokument, hvorpaa Menighedernes Rettigheder den Dag i Dag hviler.

Det bør imidlertid paapeges, at der ikke var nogen Tale om en Overdragelse af Kirken til Menighederne; Frederiksborg Slot og Slotskirken var og er Statens Ejendom, og de gældende Love om Kirkers Brug gør enkelte Undtagelser i Menighedernes Dispositionsret, naar det drejer sig om Landets Slotskirker. I en ministeriel Skrivelse af 4. Juli 1883 understreges Hensynet til »Frederiksborg Slotskirkes væsentlige Beskaffenhed som en integrerende Del af det som nationalt Mindesmærke restaurerede Slot, der er tillagt Menigheden til Benyttelse«. Samme Skrivelse paapeger, at Menigheden ikke havde ydet Bidrag til Kirkens Restauration og Vedligeholdelse, hvilket egentlig havde været Forudsætningen for den kongelige Resolution om dens Benyttelse. Disse Betragtninger var foranlediget ved det dengang højt aktuelle Spørgsmaal om Sognekirkers Anvendelse til Møder under anden Form end ordinære Gudstjenester, og paa dette Punkt har siden Loven givet Slotskirkerne en saadan Særstilling, at Ministeriet skal spørges i hvert enkelt Tilfælde. Ligeledes er Retten til Udpyntning begrænset.

Det øverste Galleri henregnedes oprindeligt ikke til selve Kirken. Her staar Compenius-Orgelet, som kun med Ministeriets Tilladelse i hvert enkelt Tilfælde maa benyttes af andre end

den officielt udpegede Tilsynsførende; denne Post har siden 1927 været beklædt af Kirkens fast ansatte Organist, hvilket maa siges at være en praktisk Ordning. Siden 1690'erne har Galleriet været overladt Ordenskapitlet som Ridderkapel, og her har stadig Elefantriddernes og de senest udnævnte Dannebrog-Storkorsridderes Skjolde deres Plads, medens de i Ordensstatutterne fastsatte aarlige Møder af Riddere forlængst er ophørt. Det er nu gammel Sædvane, at Menigheden uden særlig Tilladelse kan lade Kirkegængere overvære Gudstjenesten fra Galleriet, om de ønsker det, og ved særlige Lejligheder, Julegudstjenester o. l., er baade den nederste Del af Kirken og Galleriet tæt besat. Men endnu i 1882 fremgaar det af en ministeriel Skrivelse om Kirkens Benyttelse til et Møde, at Hofmarskallatets Godkendelse anses for paakrævet, dersom Galleriet skal benyttes af Tilhørerne.

Museet og Slotskirken.

Ved Oprettelsen af det nationalhistoriske Museum paa Frederiksborg i 1878 kom der en ny Faktor ind i Kirkens Benyttelse. I ældre Tid havde Slotsforvaltningen administreret de turistmæssige Besøg saavel paa Slottet som i Slotskirken; nu overtog Museet Hovedslottets Forevisning, og Slotsforvalteren ønskede derefter ogsaa Slotskirkens Forevisning ordnet paa samme Maade. Ved Overenskomst mellem Staten og Museet i 1885 bestemtes det, at al Forevisning af Hovedslottet og Slotskirken besørages af Museet, dog med den Indskrænkning, at Museets Forevisninger skal vige for kirkelige Handlinger.

Museet var oprettet paa Initiativ af Brygger J. C. Jacobsen, som tillige bekostede den indre Udsmykning af Konge- og Prinsessefløjen; Museet indgaar som en særlig Afdeling af Carlsbergfondet og bestrider alle Udgifter til Museumslokalernes Vedligeholdelse, men Staten er ligefuldt Slottets Ejer, og dets Bygninger staar under dagligt Tilsyn af Slotsforvalteren. Særlig indviklet bliver derfor Slotskirkens Stilling, idet den indgaar i det statsejede Slot, men benyttes dels af Menighederne som Kirke, dels af Museet ved Forevisninger af Slottet – rent bortset fra den Særstilling, Compenius-Orgelet stadigvæk indtager, og det øverste Galleri oprindelig indtog. Menighederne maa siges at være gunstigt stillet gennem vederlagsfri Benyttelse af en af Landets

mest særprægede historiske Kirker, og de aarlige Driftsudgifter, der betales over den kirkelige Ligning, kan ikke kaldes urimelige. Indretning af Centralvarmeanlæg i Kirken 1893-94 bekostedes af Staten, medens Driften betales af Menighederne, som selv bekostede elektrisk Lys i 1952. Det i 1863 anskaffede Orgel ændredes og udvidedes i 1944 for lokalt indsamlede private Pengemidler. Initiativet udgik fra daværende Slotsorganist Jens Laumann, som paa det Tidspunkt var Formand i Hillerød Menighedsraad. Arbejdet udførtes af Orgelbyggerfirmaet Th. Frobenius & Co. i Lyngby. Statens principielle Holdning er den, at Udgifter, som i overvejende Grad er dikteret af Hensyn til Kirkegængerne, betales af Menigheden eller paa anden Maade uden Udgift for Staten. I visse Tilfælde har Staten og den lokale kirkelige Ligning dog kunnet dele Udgifterne.

Museet bekostede i 1893-94 Hovedeftersyn af det historiske Compenius-Orgel, og Tilsynet med dette overdroges derefter Museets daglige Leder, daværende Inspektør, Arkitekt V. Holck, som ligeledes fik Tilsynet med det af Brygger Jacobsen skænkede Klokkespil. Efter Inspektør Holcks Afgang i 1926 fordeltes disse Opgaver saaledes, at Slotsforvaltningen overtog Tilsynet med Klokkespillet, Slotsorganisten med Compenius-Orgelet. Kirkerummet indgaar i Hovedslottets Tyveri-Alarm-system, som er bekostet af og administreres af Museet. Da der i 1952 installeredes elektrisk Lys i Kirken, maatte Museet derfor med betydelig Bekostning ændre Systemet saaledes, at Alarmen kan afbydes særskilt i Slotskirken.

Slotspræsten.

Sognepræsten til Hillerød og Nørre Herlev har officiel Ud-nævnelse som Slotspræst ved Frederiksborg Slot, uden at det dog ligger helt klart, hvad denne Titel i Dag indebærer. Da Frederik den Anden i 1562 byggede sin første Slotskirke, var det af Hensyn til Hoffet og Slottets eget Personale, og Betegnelsen Slotspræst var naturlig for den ansatte Præst. Vi har imidlertid set, at Lensmanden allerede i 1602 ansøgte om en Præst af Hensyn til Befolkningens kirkelige Betjening, og Hillerød By og Menighed har jo netop dannet sig omkring Slottet. Igennem Aarhundrederne ser man Betegnelserne »Slotspræst«,

»Sognepræst« og »Slotsprædikant« anvendt i Flæng, og det vilde være vanskeligt at komme tilbunds i, hvad Slotspræstens Særstilling i ældre Tid indebar, dersom ikke en officiel Skrivelse fra 1818 havde ophævet denne Særstilling, som bestod i, at han i visse Henseender var underkastet Tilsyn af den kongelige Konfessionarius, ikke af Stiftets Biskop. I 1850 synes dog Pastor Galskjøt at være kaldet til Sognepræst med særligt Prædikat af Slotsprædikant og at have faaet denne Titel ændret til Slotspræst den 4. December 1854, antagelig som Udtryk for Frederik den Syvendes personlige Bevaagenhed. Siden har de skiftende Sognepræster til Hillerød og Nørre Herlev gennem deres Kaldsbreve faaet tillagt Slotspræstetiteln.

Kapellerne paa Kirkegaardene.

Fordelene ved at kunne benytte Slotskirken er lette at paa-pege, men Ulemperne bør ikke derfor overses. Kirkens indeklemte Beliggenhed med Indgang fra den indre Slotsgaard, hvortil Vejen gaar ad snævre Broer og Portindgange, gør den mindre velegnet ved større repræsentative Lejligheder. Da Københavns Stift blev delt i 1960, hævede der sig lokale Røster til Fordel for Slotskirken som Domkirke, men uanset det tiltalende ved Tanken om Frederiksborg Stift i Frederiksborg Amt maatte de nævnte Mangler ved Slotskirken tale herimod, og Resultatet blev da ogsaa, at det nye Stift fik Sæde i Helsingør. End ikke som Begravelseskirke er Kirken egnet. Inden for den sidste Snes Aar har kun to Begravelser været afholdt i Slotskirken, nemlig Amtmand Ulrichs i 1948 og Museumsdirektør Andrups i 1953. I begge Tilfælde drejede det sig om overordnede lokale Personligheder, som var døde i deres Embede inden for Slottets Omraade. Det er det sidste Levn af den egentlige »Slotsmenighed«s særlige Rettigheder.

Kapellerne paa Kirkegaardene spiller derfor en noget større Rolle her end andetsteds, idet saa godt som alle Begravelseshøjtideligheder holdes i dem. Hillerød Kirkegaard laa oprindeligt paa Bakken bag Torvet, hvor »galne Troels«s Kirke havde oplevet sin korte Tilværelse. Det er ovenfor nævnt, at der en Tid har været et Kapel, som ogsaa kunde anvendes til Prædiken, naar Herskabet lagde Beslag paa Slotskirken. Saaledes har Ka-

B. Paludan-Müller døber et Barn. Efter Maleri af Knud Larsen, »Barnedaab i Frederiksborg Slotskirke«, 1894. (Kunstmuseet).

pellerne i Hillerød maaske mere end i andre Købstæder af lignende Størrelse faaet Karakter af Reservekirker.

Omkring 1830 nedlagdes den gamle Kirkegaard i Hillerød og gav Plads for Byens Raadhus. Den nye Kirkegaard anlagdes paa »Vibekevang« (tidligere hed den »Byens Vang«) Øst for den daværende Mørkegade (nu Østergade), hvorfra Indkørsel foregaar. Her byggedes et Kapel, som ikke kan have været meget betydeligt, da det ikke er afsat paa et Bykort fra 1870, men alli-

gevel har spillet en Rolle som Reserve for den uopvarmede Slotskirke, der maa have været slem for Præst og Menighed i strenge Kuldeperioder. Kapellet har muligvis kunnet opvarmes, og en paatænkt Ombygning udsattes, indtil Slotskirkens Varme-anlæg i 1893-94 var iorden (det afleveredes i Februar 1894). Den 27. Juli 1893 indgav Slotspræst Paludan-Müller en Skrivelse til Byraadet om Ombygning af Ligkapellet. Arbejdet udførtes efter Tegning af Arkitekt V. Holck og afsluttedes i Løbet af Vinteren. I 1933-34 ombyggedes Kapellet under Ledelse af Arkitekt, Tømrermester N. P. Nielsen, Nyhuse. Det fik blandt andet sit Taarn, hvori ophængtes en Klokke, skænket af Borgmester Carl Zahlmann og støbt i Jysk Jernstøberi i Brønderslev. Den bærer Indskriften DEUM LAUDO VIVOS VOCO MORTUOS PLORO (Jeg priser Gud, kalder de levende, begræder de døde).

Kapellet paa Nyhuse Kirkegaard stammer i sin nuværende Skikkelse fra 1924 (Arkitekt: M. P. Madsen), men afløste et ældre Kapel paa Kirkegaarden, der anlagdes efter 1803. Bebyggelsen Nyhuse omtales første Gang i 1694 og ligger omkring det Omraade, hvor den forlængst forsvundne Landsby Ølskøb havde sin Plads. Efter 1700 byggedes adskillige Huse for Slotets Funktionærer og Embedsmænd, efter 1720 især for Stutteriets Personale. Nyhuses sognehistoriske Forudsætninger er saaledes Slotsmenigheden i snævrere Forstand, og Betegnelsen Frederiksborg Slotssogn har sin fulde Berettigelse. Ved Kommunalanordning af 13. August 1841 fik Sognet sin endelige Udformning. Menigheden er fælles med Hillerød om Benyttelsen af Slotskirken, men Begravelser foregik i ældre Tid fra Nørre Herlev Kirke. Adskilligt før Aar 1900 benyttedes dog et Kapel paa Kirkegaarden. Da det nye Kapel blev bygget i 1924 paa Sogneraadets Bekostning, dannede der sig en privat Komité, som indsamlede Midler til en Klokke til Kapellet. Der afholdtes bl. a. den 3. Marts 1924 en Kirkekoncert i Slotskirken til Fordel for Indsamlingen; Koncerten gav beklageligvis Underskud, men allerede den 18. Januar 1924 havde Menighedsraadet henvendt sig til Bestyrelsen for Frederiksborg Museet om Tilladelse til at faa overladt en Klokke, der henlaa ubenyttet fra Klokkespillet Indretning. Da Museets Stifter havde skænket Klokke-

Præstevang Kirke.

spillet, og Museets Inspektør var dettes Tilsynsførende, herskede der ingen Tvivl om, at Museumsbestyrelsen havde Ret til at disponere over den ubenyttede Klokke, som nu fik en værdig Anvendelse. Den var, ligesom Klokkespillets andre Klokker, støbt i Belgien af Severin van Aerschodt i Louvain og bar følgende, af Christian Richardt forfattede, Indskrift:

*Jeg sjunger om Havet,
som Helte har avet.*

Gave til Frederiksborg 1886.

Begge Kirkegaardskapeller har, som nævnt, i nogen Udstrækning været benyttet til almindelige Gudstjenester. Juleaften har man gennem Aarene holdt Eftermiddagsgudstjeneste baade i de to Kapeller og i Slotskirken, men efter Præstevang Kirkes Opførelse er Forholdet ændret. Nyhuse Kapel vil dog fortsat blive anvendt, særlig til Aftengudstjenester, og spiller derigennem en Rolle for det lokale Menighedsliv i Slotssognet.

Præstevang Kirke.

Tanken om en særlig Kirke i Hillerød Købstad havde slumret fra 1655 til efter Slotsbranden i 1859, i over 200 Aar. Fra Ministeriets Side blev der i Forbindelse med Kirkens Istandsættelse efter Branden lige akkurat nævnet Muligheden af en Kirke ude i Byen, men det blev først dennes stærke Vækst, som næsten 100 Aar senere havde skabt det afgørende Behov, der førte til Sagens Løsning.

Allerede i det 19. Aarhundredes anden Halvdel begyndte dog andre Strømninger at arbejde i samme Retning. Menighedslivet fik i disse Aartier i alle Landets Sogne et stærkere Præg af de kirkelige Retninger. Pastor Hostrup var Grundtvigianer, og som en naturlig Konsekvens dannede der sig en Kreds af Ikke-Grundtvigianere omkring den begavede Hospitalspræst F. C. E. Andersen, en Mand med ypperlige Kvalifikationer. I de forholdsvis mange Aar fra 1858 til 1873 beklædte han den beskedne Post som ordineret Kateket og Hospitalspræst; i sidstnævnte Egenskab samlede han en Tilhørerskare i den lille Hospitalskirke i Slotsgade. Da Hospitalsbygningen 1866 nedlagdes, blev denne Kreds hjemløs og fremførte Ønsker om en ny Kirke i Hillerød, ogsaa under Henvisning til, at Slotskirken ikke kunde opvarmes. Der kom ikke Kirkebyggeri igang ved denne Lejlighed, men Muligheden for større Alsidighed i den kirkelige Betjening blev forbedret, da F. C. E. Andersens Efterfølger i 1877 blev forflyttet, og Embedet som residerende Kapellan, som var nedlagt 1808, genoprettedes, samtidig med at Stillingen som Overlærer ved Borgerskolen overgik til en Mand med Seminarieuddannelse.

I Hillerød Borgerstiftelse i Helsingørsgade (opført 1882–83) indrettedes i 1904 en Kirkesal til Anvendelse for Stiftelsens Beboere. Den var i Brug indtil for et Par Aar siden.

I 1920'erne arbejdedes der for Opførelsen af et Menighedshus i Slotssognet. Der indsamledes Pengemidler og afholdtes Basarer; en Ungdomsforening, som var stiftet i 1921 af daværende residerende Kapellan, senere Præst i Tjæreby, Johs. Christianen, deltog aktivt i dette Arbejde. Under Diskussionen om Pengenes Anvendelse nævnedes vistnok ogsaa Muligheden af en ny Kirke, men man var vel klar over, at Chancerne for dennes

Opførelse i Slotssognet var meget smaa. Spørgsmaalet om et Menighedshus berørtes paany i et Ordskifte i »Nordsjællands Venstreblad« i Januar 1933 og kædedes ogsaa sammen med Planer om Opførelse af en Præstebolig til den residerende Kapellan. Altsammen Symptomer paa Trangen til Samlingslokaler uden for Slotskirken.

Det blev dog i en helt anden Kant af Sognene, Planerne langt om længe gennemførtes. Allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte Hillerød at udvide sig mod Øst. Den gamle Lystejendom »Carlsberg« ved Kongevejen mod København fik omkring 1860 sit Areal formindsket, først ved den landskabelige Ravage, Jernbanens Anlæggelse skabte paa disse Kanter, derefter ved Frasalg af nogle større Parceller. I 1906 udskiltes saaledes det ret store Areal, hvorpaa Baron Wedell byggede sin smukke Lystejendom »Krogen«, hvis Tilliggende udstykkedes i 1944. Den store Landejendom »Sandviggaard« erhvervedes i 1932 af Hillerød Kommune. Paa disse Arealer voksede helt nye Beboelseskvarterer op omkring de nyanlagte Veje Carlsbergvej og Tamsborgvej; længere ude byggedes det store nye Centralsygehus.

Paa Baggrund heraf foreslog afdøde Frk. Gudrun Mørk paa Menighedsraadets Møde den 17. December 1945, at man skulde bygge en Kirke i disse nye Kvarterer. Indsamlingsarbejdet kom snart igang, og i 1948 købtes to Parceller fra »Krogen«, beliggende paa Hjørnet af Tamsborgvej og Københavnsvej. Til Grundkøbet skænkede Hillerød By 40.000. Resten indkom ved nogle meget store private Gaver.

I 1951 forelaa et Skitseprojekt til Kirken, men Gennemførelsen standsedes bl. a. ved Arkitektens Død. I 1954 blev det overdraget Kirkearkitekt Holger Jensen at udarbejde Tegningerne, som i 1955 indsendtes til Godkendelse. Skønt der fortsat gjordes et stort Indsamlingsarbejde baade i Hillerød, Slotssognet og Nørre Herlev var det vanskeligt at følge med Prisstigningerne. Men i 1959 forelaa Byggetilladelse samt Tilladelse til Optagelse af et Laan til Supplering af de indsamlede Midler. De budgetterede Totalomkostninger var 553.000 Kroner. Udgifter til Inventar og Udsmykning forventedes dækket ved særlige Gaver, hvilket ogsaa i nogen Grad kom til at holde Stik.

Den 11. September 1961 nedlagdes tre Grundstene af Biskop Leer-Andersen, Helsingør, af Kirkeminister Fru Bodil Koch og af Kirkekomiteens Formand, Redaktør Richardt Børgesen. Et Grundstensdokument skrevet paa Pergament og indeholdende Hovedpunkterne af Kirkens Tilblivelseshistorie nedmuredes i Fundamentet.

Præstevang Kirke er et firefløjet Anlæg med Indgang fra Tamsborgvej, Koret i Øst-Sydøst. Den er opført af gule Mursten og Træværk, som navnlig er synligt i Taarnet. Den høje Tagryg naar en Højde af 11 Meter, Taarnet er 17 Meter. Gennem en Portal af Træsøjler træder man ind i det 16 Meter lange Hovedskib, hvor der er Plads til ca. 200 Personer. Vinkelret paa Skibet ligger en Mødesal med ca. 100 Siddepladser, kun adskilt fra Hovedskibet ved et Forhæng. Disse to Rum ligger i Hovedfløjene og omslutter sammen med to lavere Fløje en lille Gaard. I Nordfløjen langs Wedells Vænge er Køkken m. m., i Vestfløjen mellem Taarnet og Hovedindgangen et Daabs-Venturum. Orgelet er bygget hos Troels Krohn i Hillerød. Paa Endevæggen over Alteret hænger et stort kortarmet Trækors med en Udsæring i dybt Relief fremstillende Kristus med Alterkalk; det er tegnet og skaaret af Billedhuggerinden Inger Marie Jørgensen, som er født i Hillerød. Kirken indviedes Søndag den 16. September 1962; samtidig indsattes den hidtilværende residerende Kapellan, Pastor E. Johansen som Sognepræst i Præstevang Sogn, der fra samme Dato udskiltes fra Hillerød i kirkelig Henseende. Det nye Sogn omfatter hele Omraadet Øst for Jernbanen, altsaa ogsaa visse Omraader, som stadig kommunalt hører under Slotssognets Kommune, men nu i kirkelig Henseende er udskilt. En i 1959 foretaget Distriktsdeling af Hillerød og Slotssognet i tre Distrikter kom saaledes til at danne Forberedelse til Sogneudskillelsen, idet det nye Præstevang Sogn er identisk med det da oprettede østre Kirkedistrikt. Ved Præstevang Sogns Oprettelse blev Kaldskapellanen i Hillerød og Slotssognet udnævnt til residerende Kapellan, medens hans hidtidige Stilling, der var oprettet 1949, paany nedlagdes, saa at Antallet af Præster ikke forøgedes. En væsentlig Følge af denne Ændring er den, at fremtidig kun to af Præsterne faar direkte Tilknytning til Nørre Herlev.

Fra Præstevang Kirkes Indvielse. Biskop Leer Andersen foran Alteret.

En ny Kirke vil altid rejse Diskussion, og Præstevang Kirke er en ny Kirke, vidt forskellig fra Slotskirken – og dog i gammeldags Forstand en Kirke, bygget af solide Materialer, som skal kunne modstaa Tidens Tand. I mange Henseender følger den ogsaa de gamle Kirketraditioner, den er fri for det eksperimentelle, som vel oftest er det, der støder Folk ved Synet af saakaldt moderne Kirkebyggeri. Med sin ældre Broder, Frederiksborg Slotskirke, har Præstevang Kirke det tilfælles, at den ved høj Rejsning giver et Indtryk af Rummelighed, som mildner den Kendsgerning, at Kirkerummet er lille. Men det er en ny Kirke i et nyt Kvarter, og de to Ting passer sammen.

Hvad Naturmagterne kuldkastede for Christian den Fjerde, da Hillerød Kirke blæste omkuld, er nu langt om længe genoprettet; Hillerød har faaet sin egen Kirke og har endda beholdt Slotskirken. Den nye Udvikling drejede ved Præstevang Kirkes Opførelse i de østlige Distrikter delvis tilbage til det Verdenshjørne, som var Byens oprindelige Orientering: Mod Grønholdt i Nordøst. Fornylig indlemmedes Karlebo Overdrev i Hille-

rød, der i stadig Vækst strækker Armene ud i denne Retning. Noget lignende vil finde Sted i en modsat Retning, hvor Slots-sognet udbygges mod Harløse og Ullerød og atter nærmer sig Tjæreby Kirke, den gamle Sognekirke for det forsvundne Øls-køb. Fremtiden rummer altsaa nok af Muligheder og Perspektiver for Sognene omkring Frederiksborg Slot.

H. D. Schepelern.

LITTERATUR:

- J. P. F. Königsfeldt: Frederiksborg Slotskirke (Illustreret Tidende 17. Juli 1864).
- H. Martensen: Tale ved Indvielsen af Frederiksborg Slotskirke 28 August 1864, Kbh. 1864.
- Edgar Collin: Fremragende danske Frimurere. Kbh. 1872.
- S. V. Wiberg: Almindelig dansk Præstehistorie I-IV, Kbh. 1870-79.
- Sofus Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869-84, Kbh. 1885-87.
- Kancelliets Brevbøger 1551-(1643), udgivet i Uddrag, Kbh. 1885 -(1957).
- Beretning om Frederiksborg Slots Gjenopførelse, Udgiven ved Indenrigsministeriets Foranstaltning, Kbh. 1887.
- E. Marquard: Et Inventarium paa Frederiksborg (Fra Frederiksborg Amt, Aarbo 1909).
- Francis Beckett: Frederiksborg II, Slottets Historie, Kbh. 1914.
- V. Holck: Beretning om det nye Sangværks Anbringelse paa Frederiksborg, Hillerød 1915.
- Helge Hostrup: Jens Christian Hostrup, Kbh. 1916.
- Seeger: Fra Kulsvierlandet I-II, Hillerød 1929-31.
- Erland Gribso: Frederiksborg Amts Kirkeklokker (Fra Frederiksborg Amt, Aarbo 1934).
- Jan Steenberg: Kildedsteder til Frederiksborg Slots Historie (Fra Frederiksborg Amt, Aarbo 1945 og 1946).
- Jens Laumann: Orgelerne i Frederiksborg Slotskirke, Hillerød 1947. Hillerødbogen 1948.
- Jan Steenberg: Christian IV's Frederiksborg, Hillerød 1950.
- J. P. Trap: Danmark, femte Udgave, Bind III, 1954.
- Nils Gustafsson: N. S. Svendsen & Søn, Hillerød 1954.
- Anders Uhrskov: Kulturbilleder fra Hillerød og Omegn I-II, Hillerød 1955-56.
- Nils Gustafsson: Det gamle Hillerød Hospital 1726-1866, Hillerød 1958.
- Dominikanerpater M. Drouzy: En banebryder inden for dansk kirkearkitektur, arkitekt Holger Jensen (Kirkens Verden Nr. 11, 1952).
- Desuden er benyttet gamle Aargange af de lokale Aviser samt utrykte Arkivalier paa Frederiksborg Museet og hos Slotspræsten.

GULDALDEREN I DEN LILLE SLOTSBY

Drømmen om det lille Hus paa Landet er i det 20. Aarhundrede et velkendt Fænomen. Indbyggerne i den store By trænger midt i det moderne Jag til at komme ud paa Landet, hvor alle har god Tid, og hvor han kan gemme sig i en straatækt Hytte med Stokroser op ad Muren. Men Dragningen ud i Idyllen er alligevel ældre, end man skulde tro. Det begyndte med Enevældstidens Stormænd, og Nordsjælland bærer endnu synlige Spor deraf. Og Kongerne førte an. Det siger sig selv, at naar en Konge drømmer om Huset paa Landet, bliver Resultatet af Drømmen et Slot. Saadan havde Frederik IV længe drømt om at stikke af fra det urolige Hofliv i Hovedstaden for nu og da at kunne skjule sig i en skøn Natur. Paa den Maade blev Fredensborg til, et efter Datidens Begreber meget lille Slot; men det var altsaa ogsaa Meningen. Det var tillige saa intimt, hjemligt og særpræget, at det trods Kongemagtens Overflod paa Slotte blev det foretrukne Feriested i flere Generationer. Saa elsket var det, at de skiftende Slægter, der fik den Lykke at bo herude, ustandseligt maatte bygge om og forbedre det, og Fredensborg blev derfor med Tiden ogsaa et stort og saare kostbart udstyret Slot.

Det hændte da ogsaa tit, at Kunstnere blev tilkaldt, naar de store Udsmykninger af Haven og Stuerne skulde udføres. Men der blev kun Tale om flygtige Gæster. Malerne, der udførte de store dekorative Billeder i Kuppelsalen, stod hjemme i København i deres Atelier og gjorde Arbejdet færdigt der. Billedhuggeren J. Wiedewelt, som udførte Statuerne i Parken, havde sin Arbejdsstue i Materialgaarden ved Frederiksholms Kanal,

og der blev det hele til, selvom han ofte maatte til Fredensborg for at overvære Skulpturernes Opstilling. Man har ogsaa kunnet udpege hans lille Hus i Fredensborg By. Men disse Kunstnere med deres klart begrænsede Opgaver var og blev dog flygtige Gæster, der forsvandt, naar Arbejdet var færdigt. En Kunstnerkoloni kom først senere og paa en helt anden Maade.

Dronning Juliane Marie, der overtog Slottet efter Frederik V's Død 1766 og beholdt det til sin Død 1796, lod et Teater indrette i det saakaldte Damehus ved Kirken. Her optraadte lejlighedsvis en Række Skuespillere fra Det kongelige Teater, og Repertoiret var den lette Underholdning med smaa Syngestykker, musikalske Kantater og lignende. I godt Vejr kunde man forlægge Scenen til den ene af de to Eremitagepavilloner nede ved Esrom Sø, og her kunde man blandt de optrædende se et stateligt Par, den norskfødte Michael Rosing og hans lysblonde Brud, Johanne Cathrine, født Olsen. I stille Sommeraftner klang deres fint skolede Sangstemmer saa smukt og følsomt, at Dronningen Gang paa Gang kaldte dem herud. Men det unge Skuespillerpar vilde blot have været farende Folk, der kom og gik, om ikke Omstændighederne havde grebet ind og gjort Besøgene langvarige.

Rosingernes første længere Besøg i Fredensborg kom nærmest som en Tilfældighed. Han var blevet syg 1779 inde i København af Tyfus og blev plejet af sin Kone. Hun saa snart, at en Krise var undervejs, og uerfaren som hun var i Sygeplejerollen, fo'r hun ned paa Gaden og raabte efter en Læge. Den første Mand, hun traf, skal have svaret omtrent følgende: »Ja, hvis det gælder om at faa en dygtig, saa kører der én derhenne, om De ellers kan naa ham.« Johanne Cathrine fik virkelig standset Vognen og trukket Lægen med op til den Syge. Han stillede Diagnosen, beordrede Kuren og tilsaa hyppigt Patienten. Det viste sig at være Dronningens Livlæge, Urban Aaskov, og da han var klar over, at Kuren var lykkedes, og at Patienten trængte til Hvile, gik han op til Dronning Juliane Marie og sagde til hende, at hvis hun havde Lyst til at gøre noget for de unge Skuespillere, der saa tit havde glædet hende paa Fredensborg, saa var Lejligheden der nu; hun skulde blot sørge for en lang Rekreation derude i landlige Omgivelser. Saadan blev Rosin-

gerne paa Dronningens Regning lejet ind i Ejendommen Frihedslund. Og det blev ikke ved denne ene Gang, men for hele Livet og ogsaa for de næste Generationer.

Med Skuespillerparret fulgte ogsaa Husvennen Knud Lyne Rahbek. Om hans Forhold til Ægteparret tales der ganske tydeligt og undertiden alt for tydeligt i hans Brevveksling (udkommet som 15. Bind af »Memoirer og Breve«) og i hans bevarede Dagbøger, medens han lægger diskret Dække over det i sine langt senere udgivne Erindringer. Den lyse Johanne Cathrine havde altid virket daarende paa ham, og efter at hun var blevet gift, voksede hans Følelser til romantisk Lidenskab. Det var Tonen fra »Die Leiden des jungen Werthers«, blot med den Forskel, at Knud og Michael talte fuldstændig aabent ud om Forholdet og var lige gode Venner for det. Den spændte Atmosfære, som Goethes Ungdomsdigtning leverede et enestaande Ordforraad til, fremkaldte Masser af højspændte, romantiske Udbrud i Rahbeks Breve til Vennen, og alle Faserne i den unge Werthers Lidelser blev udspillet for fuld Musik, kun ikke den sidste – Selvmordet, skønt ogsaa denne Udvej blev debatteret mellem Vennerne. Michael Rosing var klog nok til at indse, at Rahbek aldrig vilde gøre Alvor af Truslen. De to Venner fulgtes da ogsaa troligt ad paa Veje og Stier ved Fredensborg og ud paa lange Fisketure, da Rosing var en lidenskabelig Fisker, medens Rahbek, som Rosing drillende sagde, mere havde Geni for at traktere Fiskene med Madding end at gøre Jagt paa dem. Aftenturene gik ofte til en Høj ved »Terrasserne«, hvor de sang Solen ned i Duetter med Michaels og Johanne Cathrines fine Sangstemmer. Fra en af disse Aftenture havde Rahbek en Erindring, som han nedfældede i sin Dagbog, hvor han samtidig mindedes alle de Kys, Johanne Cathrine havde givet ham: »Koldt var det Kys, jeg fik Juleaften – et Julelegskys; men det var fra dig; det, jeg fik, da vi havde spist sammen paa Fredensborg saavel som den Aften, da Steen drak saa meget, var Selskabskys, men det paa Asminderødvejen, ha Olsen! et saadant Øjeblik endnu! kun eet, og da er alle mine Lidelser betalt.«

Rosings Helbred blev hurtigt brudt ned. Det iskolde Teater ved Vintertid og Sommerens Fisketure, hvorfra han ofte kom dyngvaad hjem, gjorde ham tidligt til Krøbling af Gigt ligesom

Ewald, og i hans sidste Aar kunde han ikke optræde mere paa Teatret. Han døde 1818; men hans Slægt søgte vedblivende til Fredensborg i Sommertiden, og da Johanne Cathrine gik af fra Teatret, fik hun Fribolig paa Slottet i den nye Kavalerfløj ved den sydlige Ende af den lange Stald med Udsigt til Vogngaarden og de høje Lindetræer i Udrideralléen. Paa lune Sommerdage kunde man finde hende siddende uden for sine Vinduer altid ivrigt fortællende om sine Oplevelser i Ungdommen ved Teatret, og herude fejrede hun hvert Aar sin Fødselsdag den 4. Juni omgivet af sin talrige Slægt, hvoriblandt Brødrene Michael og Wilhelm Wiehe var de berømteste. Hun døde først 1853, 96 Aar gammel, aandsfrisk til det sidste.

Som Pensionist paa Fredensborg havde Johanne Cathrine et Par andre Bekendte fra Teatret, den gamle Balletmester Antoine Bournonville og hans Hustru, der saa vidt vides boede i den gamle Kavalerfløj. Det er ikke saa meget, vi ved om Balletmesterens Liv herude, men Sønnen August har i sin Bog »Mit Teaterliv« fortalt enkelte Træk herfra, og hans Datter Charlotte Bournonville har i sin Erindringsbog ogsaa strejft Emnet. Da den gamle Balletmester i 1842 laa paa sit yderste, kom hans Søn ud fra København og saa til ham. De to talte om deres elskede Ballet, og August dansede Polka militaire foran Sygesengen. Antoine Bournonville døde Dagen efter i den faste Overbevisning, at de begge to, baade Fader og Søn, havde valgt den bedste af alle Livsbaner.

I Tiden hen imod det 19. Aarhundredes Midte, da Slottet stod ubeboet af Kongefamilien, var det disse Kunstnere, der prægede Livet i den lille Slotsby. Teaterfolkene trak deres Venner med ud, og tidligt blev ogsaa Frederik Paludan-Müller en trofast Sommergæst paa Fredensborg. Som Dreng tilbragte Holger Drachmann sine Sommerferier her og har fortalt derom i sin Roman »En Overkomplet«. Derved er den lille Slotsby ogsaa kommet ind i Litteraturen, og Emnet om Fredensborg i gamle Dage, er strejft af Asminderød-Provstens Datter Sophie Conradine Brøndsted, som i »Oldemors Erindringer« har fortalt om de muntre Skovballe paa Thevandsbakken i Nøddebo Holt. Saa var der den københavnske Boghandler I. C. Lange, der 1822 udgav »8 Breve fra Slotsbyen Fredensborg«, hvor han

fortæller om den romantiske Idyl omkring det lukkede Slot og om den ensomme og forladte Slotshave med dens mosgroede Billedstøtter, der sørgmodigt mindede om fordums Fyrstepragt. Ogsaa den unge Holger Drachmann kunde senere mindes denne tilgroede Have, som blev dobbelt romantisk, naar han paa sine vilde Røverlege i Slotsparken pludselig standsede ved en Busk, hvorfra et grinende Satyrhoved stak frem.

Foruden alle de berømte Forfattere og Kunstnere i Fredensborg var der ogsaa en Del, som nu er mindre kendt, men som maa omtales alligevel, fordi de ligesom de større Aander er blevet stærkt præget af Naturen omkring Esrom Sø. En af dem hed Beatus Dodt. Han var født i Fredensborg i den Schreckske Ejendom, og han udgav 1858 en Roman, der fik Navnet »Fredensborg« som Overtitel og som Undertitel »Carl Hagens Ungdomserindringer«. Handlingen foregaar naturligvis i Slotsbyen og udvikler sig efterhaanden til en spændende Kriminalroman. Det har dog ikke saa megen Interesse her, men derimod giver han et Billede af Livet ved Slottet omkring 1790 i Dronning Juliane Maries Tid. Beatus Dodt kendte ikke denne Tid personligt, men han har faaet meget af det fortalt af andre, og utvivlsomt er den gamle Maria Steffens, der i Bogen optræder som en ivrig Fortæller om Slottet i gamle Dage, en historisk Person, der for den unge Beatus Dodt har kunnet berette om Tiden, da den gamle Dronning levede. Vi faar ogsaa en Beskrivelse af Maria Steffens Stue, der aabenbart var et Levn fra det 18. Aarhundrede, med de smaatavlede Ruder, det lave Bjælkeloft, Dragkisten, Egetræsmøblerne og navnlig den gamle Rokokostol med Læderbetræk fastslaaet med et usandsynligt stort Antal blanke Messingsøm. Paa det hvidskurede Gulv laa Sandet saa tæt og net, at Maria Steffens af sine Venner blev beskyldt for at have prikket det Tomme for Tomme med sit Fingerbøl. Det meste af Bogen foregaar paa Slottet, hvor en hel Stribe af dramatiske og uhyggelige Begivenheder er samlet omkring »den sorte Trappe«. Det er Beatus Dodt, der har givet Anledning til Sagnet om denne mystiske Trappe, og Beretningen om den naar helt ned til vore Dage. Charlotte Bournonville fortæller saaledes, at hun som Barn var rædselsslagen for at komme i Nærheden af Trappen, fordi hun troede, at Juliane

Marie gik igen. Der er en saadan mørk Trappe paa Fredensborg, og den har været der lige fra Slottet blev bygget og til vore Dage, men det er ikke den, som Beatus Dodt beskriver, og som vist nok maa være et Foster af hans Fantasi for derefter at blive fastholdt af senere Slægtled.

De berømteste Personer, som omkring Midten af forrige Aarhundrede færdedes omkring Fredensborg, var dog August Bournonville og Frederik Paludan-Müller. Bournonville kom til en Begyndelse, fordi hans Forældre havde Fribolig paa Slottet. Han tilbragte sine Somre der Aar efter Aar, og han købte i 1855 det Hus, som endnu bærer hans Navn, og som forblev i Familiens Eje til 1890. Det meste af hans Liv herude kender vi fra Datterens Optegnelser, men han har selv strejft Emnet i sit »Teaterliv«. Uden direkte at nævne Egnen omkring Fredensborg siger han i Begyndelsen af første Bind, at alt hvad der mødte ham i Historien, Naturen og Menneskelivet, omsatte han til Ballettens plastiske Skikkelse. Det er dermed givet, at den storslaaede Natur omkring Esrom Sø netop har haft en meget stor Betydning for en Mand, der havde levende Formsans. Det var naturligvis en Evne, der var medfødt, men han lagde ikke Skjul paa, at endnu mere end hans gamle Fader havde han lært Sansen for Plastik hos Thorvaldsen. Bournonville hørte til Thorvaldsens allerivrigste Beundrere og var med ved Toldboden, da »Rota« i 1838 bragte den danske Billedhugger og hans Værker hjem fra Italien. Desværre har vi ingen Efterretninger om, at Thorvaldsen skulde have besøgt Fredensborg i denne Tid, men hans Indflydelse paa de Værker, som Bournonville komponerede herude, er utvivlsom. Bournonvilles franske Herkomst fornægter sig ikke, han kunne være hidsig og opfarende, skønt hans elskelige Datter Charlotte i sin Erindringsbog lægger Glemselens Slør derover. Et Eksempel paa hans ganske impulsive Optræden fortæller han selv om i »Mit Teaterliv«. Han opholdt sig i 1843 i Napoli, og han behøvede blot at gaa ned paa Gaden eller ned til Havnen for at faa Ideer til hundredevis af Balletter ved Synet af det brogede Folkeliv. En Dag, da han var paa en Tur til Bajæ (et romersk Badested, der i det 16. Aarhundrede blev fuldstændig ødelagt ved et Vul-

kanudbrud) i Selskab med nogle engelske og amerikanske Turister, kom der en Flok unge Bønder, som i Minervatemplets Ruiner begyndte en forrygende Taranteldans. Da Bournonville havde set paa det en Stund, gav han Signal til den unge Anfører, at han vilde afløse ham. Han smed Frakken, brugte Hatten som Tamburin og styrtede sig ud i Dansens Hvirvel. Han kunde 14 forskellige Ture og opæggede sine Meddansende til at yde det yderste. De forbløffede Tilskuere blev revet med af hans stormende Begejstring, men for den impulsive Bournonville blev denne hektiske Dans paa de romerske Ruiner omdannet til den bedste af alle hans Balletter, »Napoli«. Hans stærke, dominerende Personlighed gjorde sig naturligvis ogsaa gældende i Hjemmet i Fredensborg, hvor han var Børnenes strikse og ubønhørlige Lærer i Fransk. Charlotte har fortalt, hvordan han en Dag sad og puslede med en Balletkomposition ved sit Skrivebord i Fredensborg, medens hans Kone travlt optaget af huslige Gøremaal ustandselig trippede gennem Stuen. Halvt irriteret vendte Balletmesteren sig om i Stolen: »Helene, ved du hvor mange Gange, du er gaaet igennem her?« »16 Gange, August,« svarede hun med et ganske skyldfrit Blik. Bournonville havde humoristisk Sans nok til straks at blive afvæbnet.

Det er det karakteristiske ved det Bournonville'ske Familieliv, at det først rigtigt udfolder sig herude paa Landet. Man mærker tydeligt, at Børnene betragtede Fredensborg som deres egentlige Hjem. Forklaringen er vist nok den, at Bournonville inde i Byen ligesom saa mange andre Københavnerne ustandselig flyttede. Man kan se af Datidens Vejvisere, at Familien har haft omkring en Snes forskellige Lejligheder i København, og at de somme Tider flyttede to Gange om Aaret. Det faste Holdpunkt i deres Tilværelse var Det kongelige Teater – og saa Fredensborg. Her var ikke blot Bedsteforældrene og Forældrene, men ogsaa deres Børn og den følgende Generation kommet til at betragte Fredensborg-Hjemmet som deres virkelige eviggyldige Tilflugtssted. I Huset herude opbevarede Bournonville ogsaa en sjælden Skat af gamle Kobberstik og en meget værdifuld Bogsamling, navnlig af fransk Skønlitteratur, en Samling, der var grundlagt af den gamle Antoine Bournonville. En me-

get væsentlig Del af denne Bogsamling er endnu bevaret i Helsingør højere Almenskole, hvortil den blev skænket af Bournonvilles Dattersøn Generalmajor Tuxen.

Digteren Frederik Paludan-Müller var den anden ukronede Konge i Fredensborg paa den Tid, da Slottet ikke var beboet af Hoffet. Han og hans Hustru, Charite Borch, kom herud hver eneste Sommer, som han selv siger, altid før Skoven sprang ud, og de vendte ikke tilbage til Byen, før Skoven havde tabt sin Maskeradedragt. Store Dele af hans Digtning er blevet til i Fredensborg, for Eksempel anden Del af »Adam Homo«, »Tithon« og hele »Ahasverus«. Man saa jævnligt Digteren paa hans Spadsereure i Parken, kun sjældent udenfor. Hvad der har tiltrukket ham ved den nordsjællandske Natur, fremgaar ikke særlig klart af hans Digtning, der kun sjældent omtaler Fredensborg. Stedet er dog nævnt i »Ahasverus«, hvor det karakteristisk nok ikke er Naturen, men Parken, han berømmer som den skønneste Have i Norden. I et Skuespil »Tiderne skifte« er Handlingen henlagt til den samme Park, og et enkelt Kapitel af hans Alderdomsroman »Ivar Lykkes Historie« foregaar i Kavalersløjen ved Ridebanen. Digteren er altsaa tavs om sit Indtryk af Naturens Skønhed, men det er aldeles sikkert, at Stedet har virket dragende og æggende paa hans Fantasi. Den Park, hvor man evig og altid fandt ham paa sine ensomme Spadsereure, var anlagt i en streng geometrisk Stil med snorlige Alléer, der spillede sig vifteformet ud fra Knudepunktet i Parterrehaven. Alléerne var beplantet med lange Rækker af Linde- og Kastanie-træer, hvis Grene under Opvæksten var bøjet lodret i Vejret; derved havde Træerne faaet Kandelaberform og stod med deres lodret opløftede Grene næsten som Giganter, der løftede Hænderne besværgende over de smaa Menneskebørn, der puslede dernede. Parken var altsaa en streng og alvorlig geometrisk Figur, som ikke kendte noget Kompromis, og som nødig lod Vejen aaben for de smaa slyngede Idyller, den romantiske Have er saa rig paa. Det samme strenge og kompromisløse Livssyn var blevet Paludan-Müllers. Men det havde ikke været det altid. Baggrunden derfor og Forklaringen derpaa er hans Ægteskab. Den hidtil saa livsglade og forgudede unge Digter var faldet i en svær Sygdom og blev under den plejet af sin Kusine

Charite Borch. Hun gjorde det frivilligt, men en ung Dames Rygte dengang var ikke til at spøge med, og Charite maatte utvivlsomt imødesee megen Sladder efter den Affære. Han tilbød hende derfor ridderligt sin Haand, og det var ogsaa den, hun vilde have, skønt Digteren nok havde andre Fremtidsplaner, og skønt Charite var 8 Aar ældre end sin Mand (nøjagtig $7\frac{3}{4}$, saadan som Charite altid strengt rettede det, naar Aldersforskellen mellem de to kom paa Tale i Vennekredsen).

Præsten, der viede dem i sin Stue, har fortalt, at Paludan-Müller saa saare betænkelig ud, men Charite straaledede af Lykke. Man mærker bag denne Ægteskabshistorie, at Digterens Indstilling overfor Begrebet menneskelig Lykke havde faaet et Grundskud. Han fandt nu Lykken i en tilbundsgaaende og streng Resignation, der præger det ene Kapitel i »Ivar Lykkes Historie«, der foregaar i Fredensborg. Sammen med sin Ven Fenris (Romanens Byronske Skurk) har Ivar Lykke ledsaget sin Kæreste og hendes fornemme Tante paa en Sommerudflugt til Fredensborg. Medens Herrerne gaar en Tur ved Søen, besøger de to Damer en gammel Skuespillerinde, som har Fribolig i Kavalerfløjen. Det er karakteristisk, at Digteren har tænkt paa et af Scenens Børn, som der jo var mange af i Fredensborg. Men han har ikke tænkt paa nogen bestemt; den Kunstnerinde, han har fremstillet, er fri Opfindelse. Hun har været en Scenens Primadonna, har fejret endeløse Triumfer, og unge Studenter har spændt Hestene fra hendes Køretøj for at trække hende hjem, saadan som ogsaa Johanne Luise Heiberg har oplevet det. Ved en Ulykke havde hun mistet sin Førlighed, maatte sige Scenen og Berømmelsen Farvel og faar derefter Fribolig paa Slottet, hvor hun lever mange bitre Aar kun beskæftiget med Minderne om sin store Fortid. Ved et Tilfælde faar hun en Have at pusle med, og sammen med en Veninde oplever hun Aar efter Aar de smaa Tings store Underværker, naar Spirerne om Foraaret myldrer frem af Jordbunden. Den samme Betagelse oplever hun, da hun sammen med sin Veninde begynder en Børneskole og oplever de samme smaa Vidundere med disse spirende Menneskebørn. Alt dette sidder denne gamle Skuespillerinde og fortæller de to forvante Damer, der kommer lige fra det københavnske Selskabsliv og snart vender tilbage dertil. Det er Resignationens Evangelium,

der prædiktes, og det var Resignationen, der prægede Digterens Liv, og han fandt en passende Ramme for denne strenge Livsanskuelse i Slotsparken store og majestætiske Linier. Fra sin Bolig i »Den røde Længe« kunde han gaa lige ud i Parken, som han kendte ud og ind, og hvor han planlagde sine Digtværker.

I Sommeren 1853 mødte han ofte en Ligesindet, der var ude i samme Ærinde, nemlig Bournonville, der tumlede med sine Balletplaner. Det var under den berygtede Koleraepidemi, Kunstnerkolonien i Fredensborg kom herud for at lade Uvejret drive over. Bournonvilles gamle Moder, der boede fast herude, havde tvunget Sønnen til at komme. Paludan-Müller var her i Forvejen, Wiehe'rne var blevet indkvarteret i Købmand Liebsts Ejendom i Slotsgade, og Frederik Høedt kom til at bo i Kantorhuset i den ydre Slotsgaard. I Bogen »Mit Teaterliv« har Bournonville sammenlignet Situationen med den, som Boccaccio skildrer i »Decamerone«, hvor en Flok unge Aristokrater fra Florens mødes i Boboli-Haven, medens Pesten raser inde i Byen. Det var netop paa den Tid, Bournonville komponerede »Et Folkesagn« og Paludan-Müller skrev sit dystre Digt »Ahasverus«.

Den næste i Rækken bliver Holger Drachmann. I Modsætning til de andre var han mere troløs og svigtede snart det indelukkede Landskab omkring Søen for det store Hav ved Hornbæk og ved Skagen. I sin Bog »En Overklomplet« fra 1876 har han dog givet en Række Barndoms- og Ungdomsminder fra Sommerferierne i Fredensborg, hvor han i 1850'erne besøgte sine Slægtninge paa »Prinsen«. Bogen er i Jæg-Form, og Fortælleren er den 16-17 aarige Erik Dahl, som næppe paa alle Punkter er Digterens Selvportræt, men som har mange Træk tilfælles med Holger Drachmann; de fleste af Bipersonerne er Portrætter, saaledes Onkelen, den indolente og skuffede Købmand, der ofte passede sin Butik liggende og halvdromme paa en Divan, medens han raabte ud til Kunderne: »Tag selv Varerne og smid Pengene paa Disken.« Eller han kunde midt paa Dagen lukke Butikken, tage sin Stok og gaa timelange Ture i den store Slotspark. Ogsaa hele den store Kreds af Mennesker, der færdedes i Købmandsgaarden, den bekymrede Tante, de kaade Kusiner, som Erik Dahl efter Tur er smaaforelsket i, og disse Kusiners Kærester, som han mere eller mindre er paa Kant med, kan paa

en eller anden Maade føres tilbage til et virkeligt Persongalleri fra 1850'erne, selvom vi ikke kender deres historiske Navne; men anderledes er det med nogle af de andre Bipersoner i Bogen.

Hovedstrøget i Datidens Fredensborg var hverken Slotsgade eller Asminderødvejen, men derimod Skipperalléen, der med sin knudrede Stenbro førte fra »Jernporten« ved Indkørslen til Slottet ned til Skipperhuset ved Esrom Sø. Her gjorde Erik Dahl det Bekendtskab med den jævnaldrende Adolf, som satte Handlingen igang. Adolf og hans endnu ungdommelige Moder er opdigtede Personer, som Holger Drachmann lader bo i en Cottage i Skipperalléen (det kan kun være Fuglefængerhuset, paa hvis Sted den nuværende Villa Zoar er opført). De hyppige Ture ned ad Skipperalléen havde til Formaal hos Skipperen Peter at leje Baade til Fisketure, og en af disse har han skildret indgaaende. Han var da i Selskab med tre berømte Skuespillere, anført af den pompøse »Professoren« med den rungende malmfulde Bas. De to andre skildres som den vittige og sarkastiske »Manden med Polkahaaret«, og den tredje og sidste var en drømmende Yngling, som kun sjældent sagde noget, men de faa Gange, han lukkede Munden op, var det, som Luften fyldtes af Englenes Sang. De tre er kendt fra Teaterhistorien som den Klike, der opponerede imod Heibergs Ledelse af Det kongelige Teater i 1850'erne. »Professoren«, N. P. Nielsen, en Stutmesterson fra Frederiksborg, som var en førende Skikkelse i de Oehlenschlägerske Heltedramaer, fik et sørgeligt Skudsmaal i Heibergs »En Sjæl efter Døden«. »Manden med Polkahaaret« var den geniale Kritiker, Skuespiller og Instruktør Frederik Høedt, som ledede Oprøret mod Heiberg og førte nogle af Det kongelige Teaters bedste Skuespillere med sig over til en Eksperimentalscene paa Hofteatret paa Christiansborg. Høedt, der næppe er kendt i større Kredse nuomstunder, var ogsaa et Stykke af en Digter og har i et af sine Digte skildret Sejlturene paa Esrom Sø. Den tredje i Rækken, den unge Romantiker, var Rosings Barnebarn, Det kongelige Teaters store Haab i Elsker-Faget, Michael Wiehe. I Købmand Liebsts Ejendom i Slotsgade, som Nabo til Familien Thorsen, legede han som Barn i Haven med Naboens lille Datter Emilie, og dette Barnevenskab førte senere til et harmonisk Ægteskab, som Emilie Wiehe i sin Alderdom har be-

skrevet i nogle Erindringsblade. Men vi maa vende tilbage til Fisketuren i Drachmanns Roman. Den endte ganske udramatisk med, at den 17-aarige Erik i den straalende Sommermorgen stod ved Siden af Michael Wiehe og saa ud over den spejlblanke Sø. »Ja, her er smukt!« sagde Michael Wiehe. Ordene var ganske ligetil, næsten banale, men de blev udtalt med en Sjælfuldhed, som om det var den højeste Visdom, og ved deres indre Glød fik de pludselig det unge Menneske til klart at indfange den storslaaede Natur omkring Esrom Sø. Men Drachmann har lagt noget andet ind i sin Skildring af Barndomsoplevelsen, den som de andre ikke havde, en Uro, som om Idyllen i det lange Løb ikke kunde tilfredsstille ham, og som senere skulde føre ham ud til det aabne Hav.

Denne Kreds, der af Bournonvillerne og Wieherne var ført ud til Fredensborg, var ellers trofast nok mod Stedet. N. P. Nielsen og hans Hustru Anna kunde man finde indlogeret i Dorothealyst ved Hørsholmvejen, Høedt boede oftest i Kantorboligen i den ydre Slotsgaard (det lille Hus Nr. 2 straks til højre for Jernporten). Blandt Bournonvilles Bekendte var der en Række Komponister, som satte Musik til hans Balletter: Paulli boede i Kirkeledshuset ved Endrupvejen, Edvard Helsted havde købt det nylig nævnte Fuglefængerhus ved Skipperalléen (en Bygning fra Slottets ældste Tid i 1720'erne med smaatavlede Ruder, fine Dørindfatninger, høje Paneler og dybe Vinduesnicher), og Gade boede i Slotsgaden. Af disse var den sidste, den berømte Komponist Niels W. Gade, ogsaa den mest trofaste overfor Fredensborg. Sine senere Værker har han vist nok alle komponeret herude, da Vinteren gik med at passe Musikkonservatoriet og hans Organistvirksomhed ved Holmens Kirke. I sin Alderdom har han følt sig som den sidste Overlevende fra Fredensborgs store Kulturperiode; de store gamle var alle døde, og det internationalt prægede Hofliv under Christian IX gjorde Fredensborg til noget andet, end det havde været i Paludan-Müllers Dage. Til en af sine yngre Bekendte, den unge Digter-spire Edvard Blaumüller, der en Overgang var Præst i Asminderød, gav den gamle Komponist undertiden Luft for sin Sorg over, at saa mange af hans gamle Venner nu hvilede paa Asminderød Kirkegaard. Han kunde dengang ikke vide, at nogle af de bedste

Traditioner i det 20. Aarhundrede vilde blive ført videre af Olaf Poulsen og Vilhelm Andersen. Der var endda mange flere. Fredensborg har ganske givet lige op til vore Dage øvet en uimodstaaelig Tiltrækning paa kunstnerisk indstillede Mennesker. Maleren Hans Nik. Hansen, Tegneren Christian Kongstad Pedersen, Brødrene Tetens – men det er umuligt at fortsætte, for Tallet er stort, og de nulevende kan endnu ikke rigtig sættes i den rette Ramme.

Alligevel havde Gade Ret, naar han følte sig som en af de sidste fra en svunden Tid. Det var Guldalderen, han tilhørte, og den kan vor Tid ikke genskabe. Derfor slutter vi med en tilsyneladende ligegyldig lille Situation fra hans seneste Aar. Charlotte Bournonville havde længe været syg og boede nu hos sin Moder i Kavalerfløjen ved Slottets Ridebane. Hun var Rekonvalescent, og Kræfterne var meget længe om at komme tilbage. Hyppigt kom Niels W. Gade for at se til hende, og en Dag foreslog han en Spadseretur. Hun raadede ham derfra, da hun kun ved Hjælp af et Par Stokke kunde skyde Fart som en Snegl; men Gade trøstede hende: »Jeg har altid sværmet for *Andante sostenuto*,« sagde han. Og saa krøb de to af Sted, den aldrende Komponist og den elskelige, men skrøbelige Frøken, to værdige Repræsentanter for en stor Generation, der nu stundede mod Enden – vi ser dem i langsom *marche funèbre* forsvinde ud ad en af de endeløse Alléer i Fredensborg Slotspark.

Jan Steenberg.

EN TUR TIL HORNS HERRED (1953)

Naturligvis havde vi været i Horns Herred før. Naturligvis vidste vi, at det var et minderigt Land. Vi besluttede derfor at besøge det paany. En solrig Dag hyrede vi en Hillerødbil, hvori tre Medlemmer af Familien vilde nyde Høststemningen.

»Vi følger ikke den slagne Landevej, og vi kører ikke om Kap med nogen,« sagde jeg til Vognmanden og gav ham nærmere Anvisning. »Ja, paa den Maade kommer man i bedre Forbindelse med Landet,« svarede han og var straks paa Bølgelængde med os.

Vi kørte ganske jævnt, 30–40 km, fulgte Høstmarkerne med Øjnene, hilste paa gamle Huse og Gaarde som gode Bekendte, standsede ved et Par Landsbykirker og naede gennem Frederikssund til *Kronprins Frederiks Bro*, en moderne Foreteelse, der fører over Roskilde Fjord til Horns Herred. For 75 Aar siden, godt og vel, gik her en gammel Trækfærge, der kunde befordre seks Hestekøretøjer over ad Gangen. I travle Tider var der lang Ventetid, og om Vinteren gik Færgen muligvis slet ikke. Det var ikke saa godt. Men i 1868 skete det store Fremskridt, at man fik en Pontonbro, der fik Navn efter den daværende Kronprins Frederik, den senere Frederik VIII. Kronprins Frederiks Bro blev indviet ved en storstilet Fest paa Kronprinsens 25 Aars Fødselsdag den 3. Juni 1868.

Nu kunde man køre over Broen, og der var ikke noget at vente efter. For saa vidt var alt godt. Men det, der var god Latin i de Dage, blev ikke ved med at være det. Der kom Isvintre, som slog Baadebroen i en fem, seks Stykker, og de moderne

Befordringsmidler, der efterhaanden dukkede op, var Broen ikke rigtig indstillet paa. Tunge Lastbiler kunde den slet ikke tage.

Det tredie Led i Udviklingen var Bygningen af en fast Bro. Den blev indviet den 30. Oktober 1935 af Christian X i Nærværelse af Stiftamtmand W. Oxholm, Borgmester, Byfoged og flere andre Notabiliteter.

Da vi rullede over Broen, mindedes jeg et Besøg mange Aar tidligere hos den gamle, djærve Brofoged Oluf Jensen, der 1887 blev sin Faders Efterfølger og vogtede Broens Vel til 1937. *Oluf paa Broen*, som han blev kaldt, var en fornøjelig Mand. Han kunde ikke blot Broens Historie Aar for Aar, men han kunde ogsaa berette om de store Dage, da Frederik VII og Grevinde Danner opholdt sig paa Jægerspris, og der skete et og andet. Engang var Grevinden saaledes ude at sejle paa Fjorden med et lille Marinefartøj, som var under Ledelse af en Baadsmand, der var i en saadan Alder, at han kunde vente Forfremmelse. Vinden var gunstig, og Baaden skød Fart. »Det blæser godt, Baadsmand,« sagde Grevinden venligt. »Ja, Fru Grevinde, det er Dronningevind,« svarede Baadsmanden gemytligt. Grevinden vejrede en Finte og svarede spidst: »Hvad mener Baadsmanden?« – »Jo, Fru Grevinde, saadan kalder vi Sømænd det, naar det blæser lige ind ad R . . . l« Grevinden vendte ham Ryggen, men Baadsmanden avancerede aldrig.

Engang var Frederik VII ude at sejle paa Fjorden. Da de skulde i Land et Sted, hvor der ikke var nogen Landingsplads, var der ikke anden Udvej, end at en stærk Mariner sprang i Vandet, tog Kongen paa Ryggen og vadede i Land med ham. Bagefter kom Turen til Kavalererne. Da Marineren var kommet godt ud i Vandet med en af dem, raabte Kongen pludselig: »Lad ham faldel« Marineren nølede lidt, men Kongen gentog: »Lad ham falde for . . .« Kavaleren faldt i Vandet og blev dyngvaad, men Kongen lo, saa hans tykke Mave hoppede. – Jo, Oluf paa Broen var en lun Fortæller.

Vi naaede Horns Herred og drejede af mod Syd. Ved Gerlev Kirke standsede vi. Jeg har det saadan, at jeg nødig kører en Landsbykirke forbi, naar der er Lejlighed til at standse. Maa-ske er Kirken til min Skuffelse lukket, men Kirkegaarden er i hvert Fald aaben, og den rummer sin Historie, Et Sted paa

Gerlev Kirkegaard standsede jeg ved tre Gravminder. Det ældste var et Kors, aabenbart forarbejdet af Landsbyens Smed, ligesom Indskriften vel ogsaa skyldtes Landsbyens Maler. Der stod: *Her viler Jens Andersen, Gaarman i Tersløv. Død 1844. 59 Aar.* Paa det næste Gravminde: Gdr. Anders Jensen (1816–1899) og *Hustru* og paa det tredie: *Jens Andersen (1846–1939) og Hustru.*

Altsaa tre Slægtled – formodentlig fra samme Gaard – der nu hvilede her Side om Side. En anset Gaardmandsslægt fik jeg siden at vide. Jeg kom ikke til at gaa tomhændet fra Gerlev Kirkegaard.

Vi kørte videre og passerede St. Olafs Kilde. Her maatte vi endelig standse for at betragte den af mange Mennesker tidligere besøgte Helligkilde. Til Stedet er knyttet et Sagn, som fortæller, at der i Bakken ved Skuldelev engang i gamle Dage boede en Troldkvinde, og da Olaf den Hellige kom sejlene paa Roskilde Fjord, sprang hun frem og raabte:

»Kong Olaf med det brede Skæg,
du sejler for nær min Kældervæg.«

Men da drejede Kong Olaf Skibet haardt mod Land og sejlede lige ind mod Bakken, hvor Troldkvinden boede, saa Bakken revnede, og for Foden udsprang der en Kilde. Det er den, der siden blev Helligkilde. Kløften mod Øst, hvor Olaf sejlede ind igennem Bakkedraget, kaldes *Olafsskaar*. Den er skovbevokset og af en afvekslende Skønhed, der kan minde en gammel Jyde en lille Smule om Grejsdalen.

Een Ting er Folkepoesi, en anden Ting er Livets Virkelighed, og hertil hører *Horns Herreds Andelsmejeri* i Gerlev Sogn, der som det første af Frederiksborg Amts 27 Andelsmejerier begyndte sin Virksomhed den 3. Oktober 1888. Af de nævnte 27 aabnedes de 18 første i Løbet af tre Aar (1888–1890). Ja, saa megen Gang var der i denne nye Bevægelse, at 8 nye Andelsmejerier kom i Virksomhed i Løbet af to Maaneder, og af dem var altsaa Horns Herreds Andelsmejeri det første.

Dette var et lille Sidespring, og vi kører videre til Østby, hvor Henrik Pontoppidan boede fra 1884 til 1886 og sugede Næring af Bondelivet uden dog varigt at føle sig hjemme der. Videre

mod Sydøst til Selsø. Paa Vejen saa vi to Ting. Et Sted til højre laa en Kæmpehøj og oven paa den en mægtig Dysse. Vi entrede alle fire Højen, og Selskabets yngste klatrede op paa Dyssens Overligger. Vognmanden, der ikke vilde staa tilbage, fulgte efter, og deroppe fra kunde de med deres unge og friske Øjne se, hvad jeg kun dunkelt skimtede, Roskilde Fjord med Eskilsø, hvor Abbed Vilhelm søgte at faa Skik paa det misrøgtede Klosterliv, indtil han 1175 flyttede det til Æbelholt, der laa Vest for Hillerød og blev et af Landets navnkundigste Klostre.

Det gav en egen Stemning at staa paa den gamle Høj og støtte sig til de mægtige Graasten i det glitrende Solskin. Men længere henne ad Vejen saa vi det, som jeg aldrig før havde set: En lang Hale af den Halm, som en Mejetærsker havde udspyt, brændte i lys Lue. Men jeg følte alligevel et lille Stik i mit gamle Landmandshjerte ved at se denne Ødelæggelse. I min Barndom var Halm godt Foder for Køerne. Men Tiderne forandrer sig.

Efter dette Møde med Fortid og Nutid naede vi Hovedgaarden Selsø, til hvilken der hører 1000 Tdr. Land Ager, Skov og Sø. Hovedbygningen fra 1576 ligger omgivet af Voldgrave, men har ikke været beboet i 130 Aar. Ad Broen over den nordre Grav kommer man til en Portbygning med Barokportal, men man kommer heller ikke længere. Der tilstedes ikke Adgang til Hovedbygningen. Maaske dette netop bidrager til at give det hele et hengemt, romantisk Indtryk. Tornerose sov i hundred Aar, men Tornerose var et vakkert Barn.

Selsø Kirke skal man ikke gaa forbi, den har engang været Rundkirke og er i al sin Ensomhed en stor Seværdighed. Over den fredede Selsø Sø flyver Fugle i tætte Skarer.

Videre til Skibby, hvor vi endelig maa besøge den gamle Herredskirke, Horns Herreds aneligste Gudshus, der imponerer ved sine to Rækker Hvælvinger og fængsler ved de pragtfulde Kalkmalerier.

Og saa til Jægerpris, Herredets Hovedstad. Paa Jægerspris Slot, der tidligere hed Abrahamstrup, opholdt Frederik VII og Grevinde Danner sig ofte, og Kongen, der døde 1863, havde tidligere skænket Slottet og Godset til Grevinde Danner, der 1873 bestemte, at Slottet skulde indrettes til et Plejehjem for ulykkeligt

stillede Pigebørn. Virksomheden traadte i Kraft Aaret efter, og samme Aar døde Grevinden.

At de mange Piger, der er udgaaet fra Frederik VII's Stiftelse, mindes deres Ophold med Glæde, ser man af en Sandstensplade, der er indsat i Væggen paa Slottets ene Fløj til Minde om Stiftelsens 75 Aars Jubilæum 1949. At disse Kvinder har historisk Sans, faar man et rørende Indtryk af ved at betragte den Mindesten, der paa den anden Side Vejen lige over for Slottet er rejst, og hvorpaa man læser:

1864–1920

*Velkommen hjem til Moders Hus,
Vor Søster hjertenskære.
Døtre af Fr. VII's Stiftelse
rejste denne Sten 1924.*

Er Jægerspris Slot i sig selv et Stykke gammel Arkitektur med en egen skøn og stilfærdig Værdighed, er Slotsparken ikke mindre et Besøg værd. Her veksler Natur og Historie. Vi maa nøjes med at omtale den sidst anbragte Mindesten, der bærer følgende Indskrift:

*5. Maj 1945
Fæller segned
Mænd stod fast
Mørket veg
da Aaget brast.
Beboere i Gerlev og Draaby Sogne
rejste denne Sten.*

Jægerspris er baade minderigt og naturskønt, og den Dag i Dag kvidrer de mange Pigebørns Røster i Slottets Sale.

Solen daler, og vi stiler mod Hjemmet. Vi har kun set en Del af Horns Herred, men nok til, at vort Sind er fuld af Rigdom. Et minderigt Land, et naturskønt Land er Horns Herred. Vi kommer igen ad Aare.

A. U.

ET PAR RAMLØSE PRÆSTER, DEGNE OG SKOLEHOLDERE I DET 18. AARHUNDREDE

Den københavnske Kommunelærer og Historiker *Niels Stenfeldt*, født 1863 og død 1935, som »Kultur og Folkeminder« bragte en Biografi af i Aargang XII, 1960, sendte for mange Aar siden Museumsforeningen en Afhandling, der har ligget hen siden, men glemt er den ikke blevet, og her er den:

Som historisk-topografisk Studerende har jeg maattet gennemse et Utal af Breve, skrevne af Præster ind til deres øverste Myndighed, Biskoppen. Overordentlig mange af dem er fulde af Klager over deres Medhjælper, Degnene, et mindre Tal af Besværginger over Skoleholderne. Degnene er saa godt som altid en Torn i Kødets for Præsterne: de er dovne, ulydige, pligtforsømmende, pengebegærlige, hovne af deres Smule Latin, de havde glemt igen, og næsten alle fordrukne. Om blot Halvdelen af, hvad Præsterne skrev om dem, var sandt, saa var de skrækkelige, og det har de vel ogsaa været. De var gerne usselt aflagte, maatte logre for Bønderne, af hvis Skænk og Gave de skulde leve, maatte drikke Snapse med dem, og efter nogle Aars ynkelig Mellemtilværelse mellem Overordnede, der saa ned paa dem, og Bønder, der dog betragtede dem som finere Folk, til hvem man sagde »Sieur«, sank de ned til at blive de komiske Størrelser, som Holbergs Per Degn er et veltruffet Portræt af. Per Degn er ikke saa meget en Karrikatur, en Farcefigur, som man tror, saadan var mange af de Degne, jeg har truffet paa min Lærings Vej.

I Ramløse levede der i 18. Aarhundrede en Præst, der hed *Morten Christensen Brysting*; han kom til Sognene her – Ramløse og Annisse – i 1746 og skildres som en Mand, der var elsket

af sine Sognefolk. Han var velstaaende og meget godgørende, han gav f. Eks. et Legat paa 200 Rdl. til en Skole i Annisse og 200 Rdl. til de fattige i sine to Sogne.

Han havde en Degn, *Hans Olufsen Holm*, der var bleven Student i Nykøbing Sjælland i 1732 og kom hertil i 1747 efter 15 Aars Skoleholdervirksomhed. Det var en studs og grovkornet Person, denne *Sieur Holm*, og han voldte sin Præst mange Bryderier. Præsten var for godmodig til at klage over ham til Biskoppen – det kunde jo bare skadet ham paa »Brødet« – der findes i det mindste blandt Bispens Papirer intet fra Hr. Brysting derom, heller intet om denne Sag, som her skal berettes. En senere Præst her, om hvem vi senere skal læse, Hr. Lakier, klagede derimod over ham, han paastod, at Degnen var pligtforsømmende, han læste ikke tilstrækkeligt med Ungdommen rundt i Sognets Byer.

Den Klage, her skal omtales, er hentet fra Justitsprotokollen for Kronborg Birk – Onsdagen den 30. Oktober 1765.

Præsten og Skoleholderen i Ramløse, *Sieur Christopher Ertmand*, havde indstævnet Degnen, fordi han havde opført sig i høj Grad usømmeligt imod dem begge ved en Festlighed, en Trolovelse, i Ramløse, hvor de alle tre var til Stede. Trolovelsen var, forskellig fra Nutidens Forlovelse, en kirkelig Akt, som var saa bindende, at den ikke kunde opløses uden kirkelig Mellemkomst. Fæstemanden, Ole Jensen, havde indbudt en Del Gæster til i hans Hjem at overvære den hellige Handling; der var Ole Weibye, Christen Skrædder, Svend Nielsen og Jens Hansen, alle fra Ramløse, saa var der Lars Andersen fra Ørby samt Anne Albrechts Datter og Karen Niels Datter fra Holløse, og alle disse var stævnedes som Vidner i Sagen. »For Rættens begjærede velbemeldte Sogne Præst Hr. Brysting, at de indstevnede Vidner maatte stædes til Forhør, og efter at Eedens forklaring for samtlig mødende Vidner lydelig af lovbogen var oplæst med alvorlig formaning til enhver i sær at vogte sig for Meen Eed, fremstøed det første Vidne, Nafnlig Ole Weibye og soer og vandt« (svor og vidnede). Efter Trolovelsesakten plejede de tilstedeværende, de trolovede og Gæsterne, at ofre Penge til de assisterende, Præst og Degn, der stod en Tallerken foran hver af dem, Degnen sang en Salme, mens Ofringen foregik.

Nu havde Fæstemanden indbudt den Ramløse Skoleholder med til Gildet, der skulde holdes bagefter, og da han sang med, det lød jo altid af mere, mente han, at nogen maaske kunde have Lyst til at give ogsaa ham et Par Skilling; han tog derfor en Tallerken frem til sig. Degnen, der hadede denne Lærer som en Konkurrent, stak imidlertid, stadig syngende, denne Tallerken ind under sin egen, men Fæstemanden drog den atter frem. Dette afstedkom en meget grim Scene. Vidnet sagde, at Degnen havde »brugt en Slet og uanstændig opførsel med skiæld og andre ubeqvems ord«. Efter at Sangen var begyndt til Offers, saa han, at Fæstemanden »ville sætte Et tallerken, hvorpaa Skoleholderens offer skulle lægges, men Deignen rev det strax af haanden paa ham. Derefter tog Skoleholderen et andet tallerken, som stoed paa det mellemste bord og sadte det hos sig selv til sit offer.« »Men Deignen Sieur Holm Ruskede Fæstemanden. Skoeleholderen bad ham da at passe paa Sangen«. – »Da Sangen var tilende, vendte Deignen sig hen til Skoeleholderen og slog ham med det bageste af sin haand under hans øre samt Skieldte ham tillige for en tiggere, en Troilere (Trygler), en Prackere og en Tyv, hvilket Deignen sagde, hand ville bevise af Zyrachs ord (Jesus Zirachs Bog), og da Skoeleholderen Svarede Deignen, at hand hafde tient ærlig og Skickelig, da Sagde Deignen til Skoleholderen, at hand hafde tient som en Mamelux (M. vel lig: en Kabyler) og sagde Mickel (Ræv) til ham: »jo, du smile Mickel, jeg kiender dig nok, du er kommen for at æde mig ud og at være Capelan«. Derpaa taug skoeleholderen stille og tørrede sin Næse med sit Tørklæde, og da Deignen saae dette, brugte hand den grove expression (Udtryk) og sagde til skoeleholderen: »Du kand tørre din Næse i min R. . . «.

Derefter tilspurgtes Vidnerne, om de kunde forklare, »hvad enten Skoeleholderen var indkommen i denne trolovelse for at tage offer som Substitut (Degnemedhjælper), eller og om hand som en anden giæst dertil var indbudet, hvortil de svarede, at hand var indbudet og kommet der som en giæst i en brun Kiortel (altsaa ikke i den geistlige sorte Dragt), og at hand ey heller stoed hos Deignen for at tage offer, mens annammede dog, hvad enhver godvillig undte og gav ham ved et andet Bord«.

Det harmede naturligvis Præsten, at Højtideligheden skulde ødelægges ved onde Ord og voldelig Fremfærd fra en gejstlig Mands Side, og »Hr. Brysting lastede ham derfor og bød ham at være skickelig; derpaa skiældede Deignen Sogne Præsten, som hand nu vendte sig imod, for en Mordere og Manddrabere og sagde derhos, at hand ville bevise det med Zyrachs Ord, hvorved hand tillige slog i bordet for Præsten, og derefter Reiste Præsten saavel som Skoeleholderen derfra«. De havde naturligvis faaet nok af at være i det Selskab, »mens Deignen forblev«. »Hr. Brysting,« vidnede de alle, »gav icke Deignen nogen anledning til Slig Grovhed«. Paa Forespørgsel erklærede Fæstemanden, Ole Jensen, at han havde ofret til Præsten 24 Skilling og til Deignen 10 Skilling. Vidnet Svend Nielsen sagde, da han blev forhørt, at »det var ham bekjendt og haver hørt, at Deignen engang forhen i dette aar ved en Trolovelse, som Skeete i Husebye, larmede og brugte Mund imod Præsten, fordi nogle af Gæsterne sammesteds, som vare fra Blidstrup Sogn, tillige hafde ofret Skoeleholderen i Annisse. Endvidere hafde hand tillige hørt af andre, at bemelte Deign sidste Nye aarsdag udi Annisse Kirke ligeledes skal have brugt mund imod Præsten, saa at Præsten derover maatte begiære de tilstedeværende at drages til Minde«.

Præsten og Skolelæreren havde søgt til Tings for at faa dette fuldt oplyst og edelig bekræftet. Maaske vilde de saa sagsøge Degnen til Doms, men om de gjorde det, derom er intet oplyst. I hvert Fald sad den grove, tølperagtige Mand endnu i sit Embede i 20 Aar, til han i 1785 døde.

Den Præst, Hr. Lakier, der, som vi har set, klagede over Sieur Holms Pligtforsømmelse, var ingen almindelig Mand. I sine Skrivelser var han søgt, kunstigt aandrig, underlig vreden. Ogsaa han beskæftigede sig med Spørgsmaal i Degne og Skoleholdere, derfor og saa fordi han ogsaa var Præst her i Sognene Ramløse og Annisse, kædes han her sammen med den lille Historie om Hr. Bysting og hans Degnekonflikt.

I Ramløse Sogn i Holbo Herred havde de mellem 1769 og 1809 Hr. *Peder Baggesen Lakier* til Præst. Hvis vi traf en saadan Præst nu om Stunder, vilde vi kalde ham en Særling. Det var han dog ikke. Hans Tid var Rationalismens Tid, da de

fleste af Folkekirkens Præster kastede Vrag paa Bibelens Tale om Undere. Hr. Lakiers Prædikener var altid for lange og kedelige og gik langt over Hovedet paa de sølle, ulærde Bønderfolk, der var hans tvungne Tilhørere. Blev de borte fra Kirken, fordi de ikke forstod eller brød sig om Præstens Tale, saa gik det dem galt, grumme galt, de kunde da ifalde Kirkestraf, staa Kirkens Disciplin igennem, og blev de siddende og hørte den lange Prædiken til Ende, kunde det ogsaa gaa dem galt, som følgende Historie viser.

Pastor Lakier var Filosof, en ivrig Tilhænger af Kants subtile Filosofi, og tænk, hvor barokt! Der sidder en Flok ganske naive, uvidende Koner og Mænd for at faa deres Sind forfrisket med Guds Ord, en Slurk af Livets Vand at læske sig paa til Ugen, der kommer, og saa bydes der dem haarde, filosofiske Nødder at knække; Mennesker, der hverken kunde læse eller skrive, stillede han over for de vanskeligste Problemer. Han messede ogsaa Kollekter, der var umaadelig lange og lavede af ham selv.

En Dag i August 1773 har han faaet en Bonde, en Gaardmand Jørgen Andersen i Ramløse Sogn gjort saa opbragt, at han maa klage over Præsten til Bispen. Han beskyldte Hr. Lakier for mange Ting. Den arme Mand, der havde en Blærelidelse, som gjorde ham det vanskeligt at holde sig alt for længe inden Døre, bebrejder ham, at han holder disse lange Prædikener:

»Han prædiker saa længe, at mange Svage Folk maa nødes til at gøre deres u-renlighed i Kircken. Naar ieg, Jørgen Andersen i Overup (Aagerup), kommer i Kircken, da Overskiender han mig og lader lucke Kircke-Døren, da ieg formedelst een Svaghed, ieg maa bære, icke kunde taale, at staae saa længe, som hans Prædiken undertiden varede, i 2-3 Timer, og naar ieg for min Svagheds skyld, som før er meldt, maatte nødes til at udgaae af Kircken, har Præsten sluppet sin Prædiken og overskieldet mig, og derfor lader mig afviise fra Skrifte Stolen. Hand er saaledes, at Tienerne icke vil blive i Sognet formedelst hans ulovlige omgang med Skriftermaale, i det hand saa ofte viiser dem fra meere end Andre Præster o.s.v.«

Hr. Lakier, der faar Klagen tilsendt til Erklæring, svarer; han kalder Jørgen Andersen »dette uforskammede Menneske«, han forstaar ikke, hvad der kan have bevæget ham til »saamegen

Løgn og ugudelig Hævn«. »Jeg deklarerer Jørgen Andersen som en Guds og vor Christelige Læres skammelige Bespotter, som en opsetsig Mand imod verslig og geistlig Øvrighed og imod Loven og Kirkens Myndighed, samt for en Forræder imod Hs. Maiestet hands allernaadigste Konge, paa hvis hellige Person hand har truet at ville skyde, naar hand reed paa Jagt – ja, for en Forøder og Ødelægger af Kongens betroede Fæstegaard, og for den farligste Mand, der kand findes i Landet. Og erklærer ieg bemeldte Jørgen Andersen angivende for ærerørig Løgn og Calummie« (Bagvadskelse).

En heftig Mand maa Præsten have været, som i sin Vrede kører op med det sværeste Skyts mod sin Modstander; det, han f. Eks. anfører om Bondens Trusler mod Kongen, der gaar paa Jagt, gaar vel paa nogle kraftige Ord, han skal have brugt, naar han saa sit Korn nedtrampet paa de kongelige Jagter.

Denne Historie har jeg anført for at vise, hvor meget Hr. Lakier sværmede for Disciplin. Samme Følelse nærrede han overfor Skolevæsenet. Han havde i sit Sogn en Lærer, der ret var efter hans Smag, han havde været Underofficer i Garden og hed *Johan Henrich Kleve* (født 1755, død 1818), men var i 1779 bleven Skoleholder. Hans Undervisning og militæriske Behandling af Bønderbørnene tiltalte i høj Grad Præsten, som i hin projektgale Tid snart saa, at her laa en Samfundsopgave, »sigtende til Borgerheld« og i 1785 forfattede og indgav følgende »Allerunderdanigste Forslag«, som er meget langt, maa hvis Ord maler Tiden saa godt, at jeg maa anføre det næsten helt og holdent:

»Det er unægteligt, at Krigskonsten er af den Natur, at den baade har modtaget og vil altid trænge til at modtage Forbedringer, og endskiøndt det synes, at Æren af en bedre Taktik og en mere menneskelig Maade at krige paa er giemt' for vor Tids-Alder, idet Krigeren udmærker sig kiendelig fra hiin Barbar, saa maa det dog tillades allerunderdanigst undertegnede at yttre sin Forundring over de væsentlige Mangler, som det grand-skende Øje nødvendig bliver vaer i denne saa vigtige Konst. – Jeg forstaa herved de Fejl, Europas store Generaler og Statsmænd hidtil have begaaet i at forsømme Soldatens beste Dannelsen i den tidlige Lære af den sande Borger-Dyd og Krigs-

Øvelser i Skole-Aarene, foreenet med al muelig Frihed i selv at bestemme nogenlunde sit Kald til Vaaben i de tjenst-dygtige Aar til Kongens og Fædrelandets Forsvar. – Faa ere de Statter, hvor een eller flere Grundsteene blive lagte af dette Slags til Konstens Held, og kiender ieg lidet til Mennesket som Soldat, saa paastaar ieg ganske vist, at Krigs-Maskinen bør hvile paa denne Grundvold heel og saaledes lagt. Gode Krigsskoler have vist nok givet os gode Officers – og skulle disse Mødre (Skolerne) ikke og af saa velgiørende Skiød skiænke en Stat de beste Børn af den adlydende (Klasse), naar de tidlig indsuede den beste Mælk. – Men hvilken slet Figur vil den opdragne Cadet ikke gjøre, naar han ved Tvang skal bindes til Kaarden og fattes baade Application, Lyst og Kald til at bruge den som befalende. Jeg formeener derfor Frihed med de tidlige Øvelser og beste Moral som saa nødvendig for den gemene, overensstemmende med den beste Politik og Statens Vel, og som det er en Hovedgjenstand i den gode Soldats Dannelse, har ieg ikke kunnet tabe den af Sigte i de Præmisser, hvoraf ieg har draget Slutningerne for Anlægget af de giorte Begyndelser i Ramløse og Annisse Skoler. Bygge Danmarks Christianer og Fridericher herpaa, skal Huset vist ikke rokkes, inden Verden falder, og tør derfor frimodig nedlægge en Plan for de høyeste Øjne, som retfærdiggjør sig selv og efter den Høyestes Vink vist vil blive kronet af Europas Største Kron-Prinds (: Frederik, senere Fr. 6. Han var dengang 17 Aar gammel). – Jeg foreslaar derfor allerunderdanigst og forudsætter: At Skolerne paa Landet skal besættes med fortiente men ei altfor gamle Under-Officerer efterhaanden, som best skee kan – jeg siger efterhaanden; thi denne Classe trænger vel og til Reformation, saa længe vor Opdragelses Anstalt i Almindelighed er saa trængende – imidlertid er Armeen dog forsynet med Folk af skikkelige Familier, og der gives flere Klever (se Lærer Kleve paa foregaaende Side) end den brave, som en Pentz og Harich (Gardeofficeren) dannede fra Ramløse. Af meere end een Aarsag ynder jeg den Idee af Under-Officerers Befordring til Skole-Embedet, dels fordie alle Under-Officerer ikke naaer Portepen (Officersgrad), men tiene dog i deres beste Aar i Haab om Ære og Brød i Alderdommen; naar dette Embede bliver bedre aflagt og meere æret,

vil den ærkekiære Sergent føle sig glad i en Skole, hvor han roelig og varm kan vise god Tieneste og velsigne Kongen – dels vil Armeen vinde et større Antal af disse nyttige Mænd af Landets beste Børn, og Hs. Majestets Tieneste vil høste hastige Fordeele, deels kan Krigs-Cassen bespares for denne Art Pension og Hospitalerne skaanes for at vise den sildige Barmhertighed imod de saa længe forgiæves løbende Klenodister (Belønnings-søgende). Skolerne ere best tiente med disse fremfor dovne Studenter eller slette og fortidlig gifte Skoledisciple. De ere de vigtigste Hjul og Tilsyns Mænd for den gemeene Mand i alt det, der udgjør Orden og Sædelighed. Deels finder jeg saa stor Relation (Samhørighed) mellem Skole og Krigsstanden i vore Tider, at jeg neppe veed at bestemme, hvem af de 2 der skylder hinanden meest, enten Religion og Moralitet eller den fornuftige Krigs Konst og den militairiske Mekanik. Seer man ret ind i Tingenes Natur, finde vi vist, at det just er den Ære, Krigeren higer efter, skjønt ofte i urigtig Begreb, som skal vinde og besiele det Menneskelige Hjerter. Det er Æren, den sande Ære, som den Lære skienker og indskiærper, det er den, som den Christelige Soldat føler i at adlyde, i sin Nøysomhed at tiene for liden Sold og i alt det, han opofrer for det almindelige Beste, det er vist den sunde Moral, anvendt med den rette militairiske Esprit (Aand), som skal føde Borger-Dyden og danne Borgerne i den gode Opdragelse, skjønt ikke blot efter Preussisk Takt og Kiep. – Jeg veed vel, at faae Theologer ville heri bifalde mig – men det kommer kun an paa at bestride Fordommene og gjøre Begyndelsen – hos mig er det lykkedes, og jeg kan uden al Pral helligen bevidne de ønskeligste Frugter af den giorte svage Begyndelse. (Hr. Lakier vil foreslaa, at »Læreren skal exercere med Drengene 2 Timer om Ugen hele Aaret rundt«, »det skal være Geværexercits og Manøvrering« (Marchøvelser) – »det skal ske med Lyst og Venlighed, uden al Strengthed, og aldeles uden Hug og Slag«. Kun flinke Dreng maa indlemmes i Kompagniet, men disse skal ogsaa »sidde øverst i Klassen og forskaanes for Skole-Ris, kun straffes ved at udstødes af Kompagniet«. Øvelserne skal kontrolleres af Amtmanden og Herredsprovsten. Hvis en Dreng faar en god Attest, skal han kunne trække sig fri for »Musqvetten«, men »vil han frivilig og stolt

af sine Ungdoms gode Øvelser og Heltemod gierne tiene, da skal hans Navn i Rullen anmerket indføres og i det modtagende Compagnie og Regiment med Distinction (Udmærkelse) ansees. De fleste vil melde sig. Skal altsaa Frivilighed føles af Recruten i al sin Skjønhed, og skal Kongen øyne de Udsigter – Patrioten tilbeder ham – af dette Slags, saa tør jeg vist love disse Blomster af dette Plantebed og af denne Spire-Rod allene udbredt vil Frugten blive . . .

Ramløse d. 22. November 1785.

Peder Lakier.«

Denne Plan blev gennemført i Ramløse. Kronprinsen, der selv sværmede for Soldatervæsen, gjorde Ophavsmanden den Ære at besøge Soldaterskolen, som han fandt ganske fortræffelig.

Kleve var iøvrigt en dygtig Lærer, som i Aaret 1800 fik følgende smukke Lov af den visiterende Provst: (Om Lærer Kleve): »Det var mig en Hiertens Glæde baade i For- og Efteraaret at besøge denne Skole. Han er en brav Lærer, og jeg tør med Guds Hjælp sige, at han stifter megen Nytte i dette Sogn. Der var forsamlede omtrent 70 Børn, som læste ypperlig i Bog og med Forstand gjorde Rede for, hvad de havde læst. En deel havde lært at skrive, og nogle kunde smukke Psalmer uden ad, endog af den nye Psalmebog, som endnu ikke i Sognet er indført.

Esbønderup d. 19. December 1800.

N. Sørensen.«

Hr. Lakier stod i stor Yndest hos Kronprins Frederik. Da han gik af som Præst, fik han en pæn Pension (600 Rdl. om Aaret), men han fik ogsaa – og det var en enestaaende Gunst – Annisse Kirkejord, 40 Tdr. Land, til Ejendom, hvorpaa han byggede Gaarden »Pedershvile«, som ligger henne mod Øst nær Høbjerg.

Niels Stenfeldt (†).

HELGE HOSTRUP HUNDREDE AAR

Den 19. Juni 1962 var det hundrede Aar siden Højskolemanden, Skribenten og Præsten Helge Hostrup blev født. Hans Datter, *Ingeborg Hostrup*, udsendte i den Anledning en Mindebog »Helge Hostrup – et grundtvigsk Hjem«, Artikler og Taler. Bogen indeholder en Række Erindringsbilleder af Helge Hostrup. Desværre blev han ikke færdig med sine Erindringer, hvad der maa beklages, thi han iagttager og husker godt, fortæller levende og fuldt ud oprigtigt. I Afsnittene »To Brødre«, »Efteraar« og »Juleaften« skildrer han Livet i Hillerød Præstegaard, hvor hans Fader, Digteren *C. Hostrup*, var Præst fra 1862 til 1881, men især sit Samliv med den to Aar ældre Broder, Arne. Hostrup fortæller om deres Lege og deres dybsindige Samtaler. Han omtaler sig selv i tredje Person og lægger slet ikke Skjul paa sine forskellige Gavtyvestreger. Men hvad der navnlig virker betagende, er Skildringen af Broderens ejendommelige Sjæleliv. Der var noget saa redeligt over den lille Dreng. Han paa-stod saaledes, at man aldrig behøvede at lyve, og han delte Løgnene i tre Slags: Fejghedsløgne, Forfængelighedsløgne og Forlegenhedsløgne. Han var mærkelig oprindelig og ægte, og han dannede sine Meninger selv. Han syntes at være helt fri for Forfængelighed og Praleri, og han havde ganske sikkert aldrig forsøgt at pynte sig med laante Fjer.

I Sandhed en mærkelig Dreng! Man kunde fristes til at spørge, om han virkelig hørte til i denne noget brogede Verden. Nej, det gjorde han maaske netop ikke. En Dag da han og Helge sad paa Gulvet og snakkede, spurgte han alvorligt: »Ved Du, hvad det er at have en Fremtid?« Nej, det vidste Helge ikke, men

han vilde da nok vide, om han selv havde en saadan. »Det kan godt være, at Du har en Fremtid, men jeg tror ikke, at jeg har nogen.«

Kort efter døde han af Tyfus, knap 10 Aar gammel. Det var i den Anledning, C. Hostrup senere paa Aaret skrev sit Digt »Vintersæden«. Alene for denne Barneskildrings Skyld er Bogen værd at læse. Men den indeholder meget andet.

Det var imidlertid Helge Hostrup, vi skulde fortælle om. Hostrups Liv kan ikke udtrykkes ved een Linie, men ved en Række Linier. I 1892 stiftede han Ry Højskole, hvis Forstander han var til 1905. Fra dette Aar og til 1911 var han Redaktør af »Jydsk Morgenblad«, fra 1911 til 1921 Forstander for Vejlbys Højskole, fra 1921 til 1926 Lærer ved Frederiksborg Højskole, hvorefter han sluttede sin Virksomhed som Præst i Rørvig fra 1927 til 1940.

Helge Hostrups Livsbane kan saaledes ikke udtrykkes ved en enkelt Linie, men ved en Række Linier. Dog maa det siges, rette var de altid, krogede aldrig.

Helge Hostrup er født i Silkeborg den 19. Juni 1862 som Søn af C. Hostrup, men da hans Far samme Aar blev forflyttet til Hillerød, kom han til at leve sin Barndom her. Hans Forældre var begge rigt begavede Mennesker og ejendommelige Personligheder. Om sin Fader siger Hostrup i den ovenfor omtalte Mindebog: »C. Hostrup sagde en Dag: »Jeg er nu altid blevet vurderet over Fortjeneste. Jeg har det ligesom Peter Ravn i »En Spurv i Tranedans«. Jeg har en Tryllering om Armen, saa alle Folk tror, der er noget mere ved mig, end der virkelig er. Jeg har saamænd tit gaaet og ventet paa, at jeg en skønne Dag skulde tabe Ringen. Og da jeg blev Præst, tænkte jeg, at nu maatte den være væk. Men den sidder der endnu.«

Fru *Elisabeth Hostrup*, Datter af Digteren *Carsten Hauch*, Sorø, ejede ikke saadan en Ring. Hun besad ikke sin Mands Charme, men hun var djærv. Hendes Sandhedskærlighed var ubetinget. Naar et Spørgsmaal, der laa hende paa Sinde, kom paa Bane, siger Sønnen, tog hun intet som helst Hensyn til, hvilken Mening der vilde blive mest gunstigt modtaget, men kun til, hvad hun selv syntes var rigtigt. Og et andet Sted siger han om hende, at hun var noget helt for sig selv, ærligere, mo-

digere, varmere end nogen anden, han havde truffet. Hun spurgte aldrig om Skik og Brug. For hende eksisterede kun godt og ondt.

Helge havde, som rimeligt er, taget Arv efter begge sine Forældre. Maaske mest efter Moderen. Opdragelsen i Præstegaarden var særpræget. Der blev læst højt, navnlig af Dickens. Helge begyndte tidlig at læse paa egen Haand og havde fri Adgang til Faderens store Bogsamling. Børnene blev undervist i Hjemmet af en Lærerinde eller Lærer. Fru Hostrup vilde ikke have dem ud i denne Verdens farlige Omgivelser, men dette førte ogsaa til, at de blev lidet hærdede, og at det var smaat med Kammerater. Fru Hostrup syede selv Børnenes Klæder og strikkede deres Strømper. De gik afstikkende klædt, hvad der ikke gjorde Moderen noget, men nok kunde bidrage til at gøre Børnene endnu mere ensomme.

Faderen ejede et Sommerhus i Espergærde, og her kom Helge i Berøring med Søen. Han lærte at svømme, blev oven i Købet en ypperlig Svømmer. Han lærte at styre en Baad og blev senere i Livet en lidenskabelig Sejlsportsmand med Sætteskippereksamen og egen Baad. Som nævnt tog C. Hostrup 1882 sin Afsked som Præst – Helbredet svigtede – og bosatte sig paa Frederiksberg. Samme Aar blev Helge Student fra et Kursus i København, Aaret efter cand. phil. De følgende Aar beskæftigede han sig med Litteraturhistorie, men uden at tage nogen afsluttende Eksamen.

Og hvad saa? Et Arbejde blandt den jævne Befolkning kunde synes ønskeligt. Helge Hostrup havde lyttet til fremragende Højskolemænd som *Ernst Trier* i Vallekilde og *Jens Nørregaard* i Testrup og følt sig tiltrukket af dem begge, mens han paa den anden Side havde været frastødt af andre Højskolemænd. Talemaader og Skøntale var ikke noget for ham. I den Retning var han tydeligt sin Moders Søn. Helt let havde Helge Hostrup det ikke med sig selv. Vi mindes et Par Ord fra hans Erindringer, hvor han omtaler sin Broder Arnes Død, idet han siger, at han først senere erkendte, hvad han havde tabt i ham, »en Ven, en Hjælper, en Vejviser, som hans vankelmødige Sind saa haardt havde trængt til.«

Vankelmødige Sind – lad os huske det.

Helge Hostrup.

1890 blev han Lærer ved Sorø Folkehøjskole, og det blev afgørende for ham – ogsaa i den Henseende, at han her lærte en ung Gymnastiklærerinde at kende, som betog hans Sind. Det var *Astrid Boisen*, Datter af Seminarieforsøger *P. Boisen* i Gjedved og tyve Aar gammel. De blev forlovede, de vilde giftes, og de drømte om at faa deres egen Skole, men det blev nu ikke lige straks. Hostrup følte sig ogsaa tiltrukket af Pennens Virke. I et Aarstid var han Redaktionssekretær ved »Ringsted Folketidende«, men i 1892 vendte han tilbage til Højskolelinien, idet han i skønne Omgivelser oprettede Ry Højskole ved Silkeborg. Det var *P. Boisen* i Gjedved, der finansierede Foretagendet. Egnens Befolkning skænkede Grunden og Boisen Bygningen. Det unge Par vilde nok have haft den lidt kønnere, men det fandt Boisen unødvendigt. Hen paa Vinteren 1892 blev Grundstenen nedlagt. I en Blikdaase blev anbragt et Dokument med

forskellige Oplysninger og Skolens Formaal udtrykt i Helge Hostrups Linier:

*»Væk Ungdomskræfter med Sang og Ord,
som Vaaren gror af den danske Jord.«*

Kassen blev puttet ned, og Boisen murede –»med noget Besvær«, som Hostrup tørt bemærkede – et Par Sten ovenpaa. I August holdt Helge Hostrup og Astrid Boisen Bryllup, og ved et tre Dages Efteraarsmøde i September blev Ry Højskole indviet. C. Hostrup, der var gammel og svagelig, var kommet til Stede og holdt under stor Opmærksomhed to Foredrag. Hans Evne til at forme spøgefulde Bemærkninger gav sig Udtryk i Ordene: »Det er her, som naar man har Vuggen, før man har Barnet. Vi har Huset, men ingen Elever.«

Det var naturligvis nogle spændende Uger, det unge Forstanderpar oplevede det Aar, men Elever kom der. Fra November 35 og fra Jul ialt 50. Den følgende Sommer samlede 67 unge Piger og Vinteren efter 68 Karle.

Der var altsaa Vind i Sejlene, og i de følgende Aar udvidedes Skolen Gang paa Gang med Jordkøb og Nybygninger. Hostrup var Fyr og Flamme, for nu skete der virkelig noget. Han havde ogsaa Øje for de smaa Pudsigheder, Livet kunde byde. En Dag, da Haven var under Anlæggelse, gik han sammen med en ældre Havemand og lagde Planer. »Her tror jeg, jeg vil plante en Nøddehæk,« sagde han. »Det skulde De s'gu ett, Hostrup, De skulde plante Hejsel.«

Hvordan var saa det unge Par, der havde paataget sig det store Ansvar at lede en Højskole? Astrid Hostrup var jo ung, kun 22 Aar gammel, og Egnens Koner saa vurderende paa hende. Ved Grundstensnedlæggelsen var hun iført en lyserød Kjole, hvad der fik en af Egnens Koner til at udbryde: »Skal det Barn være Højskolekone?« Ved Indvielsen fandt Astrid det formaalstjenligt at tage en sort Kjole paa, og saa antog man hende for en ung Pige i Huset. Men Astrid Hostrup klarede sig godt som Højskolemor. Hun var livlig, kunde snakke med Folk, synges og spille. Hun var praktisk og havde Begreb om Økonomi. Hun udfyldte sin Mand godt, og hun blev ham en god Hustru baade i lyse og mindre lyse Dage.

Men Hostrup selv, hvordan var han? Han var kundskabsrig,

havde et smukt og særpræget – man kan vist godt sige kækt – Ansigt. Han var god til at karakterisere, som H. Rosendal i Lyngby var god til at fortælle. Hans Særpræg som Taler karakteriserer *Fred. Nørgaard* efter at have understreget Hostrups poetiske Anlæg saaledes i Værket »Den danske Folkehøjskole i 100 Aar«: »Hans lidenskabelige Harme mod al Uretfærdighed, hans Foragt for Lavhed og Dumhed kom ofte til Orde i hans Tale. Folkelig i Ordets gængse Betydning kan han næppe kaldes. Tilhørerne kan ofte, naar et Emne griber ham, faa Indtryk af, at han føler sig staaende over for en usynlig Forsamling. Han retter mere sine Øjne mod Salens Loft end mod Forsamlingen, men hvad han har paa Hjerte, skal siges, og det bliver sagt ejendommeligt, ofte æggende.« Om Livet paa Ry Højskole siger Nørgaard, at Eleverne mødte i Hostrup en ejendommelig og betydelig Mand, der talte ud af sit Sinds groende Rigdom. Skolelivet prægedes af Fest og Glæde.

Ja, det skal nok passe, og fra dette groende Liv brød Hostrup pludselig af. Man forstaar ikke, hvordan han kunde gøre det. C. Hostrup sagde engang i et Foredrag: »Man skal gaa efter sin egen Næse, selv om ogsaa den er skæv.« Man kan vist godt sige, at hans Søn, Helge, efterkom dette fuldt ud. Forholdet var det, at i 1905 blev »Det radikale Venstre« dannet, og her var Hostrup Fyr og Flamme. Han havde Oppositionstrang i sit Sind, og nu skulde en ny Vaar oprinde over gamle Danevang. Som Støtte for det nye Parti blev der i Aarhus oprettet et Organ med Titelen »Jydsk Morgenblad«, og for det blev Helge Hostrup Redaktør. Man kan roligt sige, at det egnede han sig ikke særligt til. Han skrev gode Ledere, men Administration og Økonomi var ikke hans Hovedfag, og her kunde hans dygtige Hustru ikke bistaa ham. For hende har Overgangen været svær. Hun holdt af Højskolelivet, og hun egnede sig til det. Hun gik ind til en usikker Tilværelse, og hun delte ikke sin Mands politiske Synspunkter. Men hun fulgte ham i tykt og tyndt.

Om det nye Blad sagde Redaktør *J. A. Hansen*, Aalborg, den Vittighed: »Et Dagblad kan ikke gaa med en god ledende Artikel paa første Side og en gratis optaget Togliste paa sidste.« Helge Hostrup holdt Stand i 6 Aar, hvorefter han vendte tilbage til Højskolen, idet han blev Forstander for Vejlbys Højskole.

Humøret tabte han ikke. Da hans Ungdomsven, *Holger Begtrup*, en Sommer sammen med nogle andre Højskolemænd vilde en Tur til England for at besøge Kvækerne i Fircroft, indbød han ogsaa Hostrup til at slaa Følge. Hostrup svarede: »Jeg har ingen Penge, men jeg vil med, om jeg saa skal sælge mine Bukser.« Hvordan det gik med Pengene, vides ikke, men med kom han.

Arbejdet paa Vejlbys Højskole blev ikke noget Vaarbrud, som det havde været i Ry. I 1921 blev Hostrup Lærer ved Frederiksborg Højskole hos Holger Begtrup, og her havde han ganske naturligt ventet, at Skuespillets fjerde og sidste Akt skulde udspilles, men det blev ikke Tilfældet. 1925 overdrog Begtrup Skolen til en Søn, hvad der ikke viste sig heldigt. Først gik det ud over de ældste Lærere, siden over de yngre. Hostrup saa pludselig en daadløs Fremtid i Møde, men saadan gik det til alt Held ikke.

Hostrup var begyndt at prædike i Frederiksborg Frimenighedskirke og Jørlunde Valgmenighedskirke, og der var han helt paa sin Plads. Han talte paa een Gang med Myndighed og med Ydmyghed, og der var Tanker i det, han sagde. 1927 blev han Præst i Rørvig, og her virkede han til 1940. Den indiske Digter *Tagore* har et Sted sagt: »Jeg har ikke valgt det bedste, men det bedste har valgt mig!« Det kunde Helge Hostrup ogsaa have sagt om sin Præstegerning.

I et Brev skrev han engang: »Det synes mig, som Begyndelsen i Ry og Slutningen her i Rørvig har været vor bedste Tid. Det er vel ofte saadan, at Morgen og Aften er de Tider, der stemmer Sindet.«

Helge Hostrup har skrevet en stor Bog om sin Fader »Jens Christian Hostrup. Hans Liv og Gerning«, en lille Bog i »Folkets Førere« om Johanne Luise Heiberg, forskellige Skuespil og en Digtsamling. 1940 tog Hostrup, der nu var 78 Aar, Afsked med Præstegerningen og bosatte sig i Birkerød, hvor han døde den 23. Januar 1949.

Helge Hostrups Livsbane kan ikke udtrykkes ved een Linie, men ved en Række Linier, alle rette. Han snakkede ikke Folk efter Munden. Han forkyndte, hvad han fandt sandt og rigtigt. En Mand af den Slags kalder man en Personlighed.

Mindesten for de to nedskudte engelske Flyvere.

ENDNU TRE MINDESMÆRKER

I 1962 udsendte Nordsjællandsk Museumforening en Bog med Titelen »Mindesmærker i Nordsjælland«, hvori der er omtalt 192 Mindesmærker i Frederiksborg Amt. Vi var klar over, at der godt kunde være enkelte, der var undgaaet vor Opmærksomhed, og det er da ogsaa Tilfældet. Der skal i det følgende nævnes tre.

I Indelukket, Frederiksborg Slotssogn, findes der to smaa Søer, Badstuedammen og Ødammen. I den sidste ligger der en Ø, der efter Grevinde Danner bærer Navnet Louiseø. Paa denne

Ø findes der en Mindesten, der ikke er tilgængelig undtagen, naar det er Skøjteføre. Stenen er rejst af Frederik VII og bærer hans Monogram. Slotsgartner Wisti Raae har beskrevet den saaledes: Stenen, der er 150 cm lang, 75 cm bred og 60 cm høj, ser ud som en mindre god Efterligning af Christian IV's Sten i Indelukket. Initialet og Sædet er anbragt paa samme Maade.

Vi skal dernæst omtale en Mindesten, der er rejst i Gribskov, Esbønderup Sogn, for to nedskudte engelske Flyvere. Mindestenen findes Øst for Maarum, ikke langt fra Militærnægterlejren. Det er en ca. 2 Meter høj Natursten, der bærer følgende Indskrift:

FOR DANMARKS FRIHED
VI TAKKER GUD
PÅ DETTE STED
FALDT TO SENDEBUD
DE KOM FRA ENGLAND
TIL DANMARKS KYST
OG BRAGTE VÅBEN
TIL LANDETS DYST
DE KØBTE OS FRIHED
VED DERES DØD
GUD SKÆNKE DEM FRED
I DANMARKS SKØD

Flying officer
G. J. Allin
(154550)

Flying lieutenant
R. H. Thomas
(103025)

† 30 September 1944

Stenen staar paa en aaben Plads, flankeret af solide Bænke. Vi besøgte Stenen ved Juletid. I Rundingen foran den var lagt Gran, hvorfra røde Tulipaner tittede frem.

Ligeledes i Esbønderup Sogn findes der et naturskønt Omraade, der bærer det ejendommelige Navn »Rusland«. Om det hedder det i A. P. Larsens Bog »Naturfredning i Frederiksborg Amt«, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund 1957: »»Rusland«. Et Omraade paa ca. 20 ha ved Villingerød, Syd for Rud. Tegners Statuepark, er fredet, saaledes at det ikke maa bebygges, udover hvad der er bebygget.

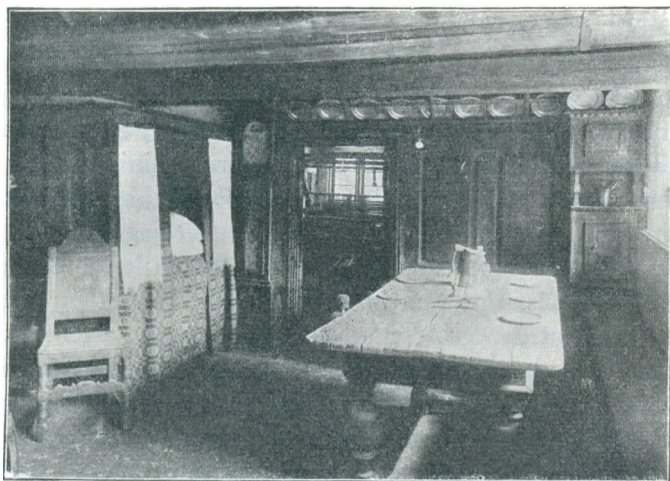
Jorden skal henligge i Naturtilstand, udyrket og uden at Vegetationen forstyrres ved Gravning eller Plantning. Den maa ud-

nyttes til Græsning for Faar, men ikke for Heste, Køer eller Ungkvæg. Buske og Træer maa ikke fældes, og Lyngen ikke slaas.«

Dette store Stykke Natur af en egenartet Skønhed blev altsaa fredet, og dets Ejer, Direktør Steen Andersen, rejste 1955 en Mindevarde for Fredningens Ophavsmand. Denne Varde, der findes omtrent midt i Arealet, er formet som en Kubus, ca. 1 Meter høj. Paa dens Forside findes der en Bronzeplade med følgende Indskrift:

DOMMER A. P. LARSEN K. DM.
HILLERØD. PÅBEGYNDTE OG
GENNEMFØRTE FREDNINGEN
AF »RUSLAND« 1933-1954

A. P. Larsen var født 1871 og døde 1958.

Stue i Husmandsstedet.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

FRA FOLKELIVET

I.

Julehilsen.

I Skildringen af »Lars Larsen fra Vejby« (Kultur og Folke-minder XIII, 1961) hedder det Side 24: »Naar man Juleaften havde faaet *skøttet af*, hvad der betød at fodre og vande Kvæget til Aften, samt vasket og børstet sig, og man kom ind i Stuen, skete det med følgende Hilsen, der forøvrigt ogsaa brugtes senere i Højtiden: »Glædelig Jul, Helsen og Sundhed og alt, hvad som kært er.« Glemte man det, skulde man have af Mangleholtet, som den runde Stok kaldtes, hvorom man vikledede Vaske-tøjet for at mangle det paa Bordet med Manglefjælen.«

Denne Hilsen er ikke noget særegent for Vejby Sogn eller for Nordsjælland i det hele. Fhv. Landbrugsminister Jens Smørum, der er født i Smørum, lidt Sydøst for Veksø, 1891, fortæller i sin Bog »Vejen jeg gik og Mennesker jeg mødte«, 1961, S. 16 f., følgende om sin Barndoms Jul: »Julen i barndoms-hjemmet hører vist til de begivenheder, som man aldrig glemmer. Det er muligt, at den gode mad, der vankede den aften, bidrager til at fastholde den i hukommelsen. Mors forberedelser til juleaften var bl. a. spændende derved, at hun bagte æbleskiver. Det var, saa vidt jeg erindrer, den eneste gang om aaret, vi fik æbleskiver. Men det er nu alligevel noget andet og mere værdifuldt end den gode mad, der faar mig til at mindes juleaften i mit barndomshjem med glæde og taknemlighed.

Vi havde ganske vist intet juletræ, men vi børn havde hver et julelys, der blev anbragt paa laaget af fars tobaksdaase, og medens de brændte ned, sang vi de gode, gamle julesalmer. Mor

kunne dem udenad og var altid forsanger. Vi fik ikke, som børnene i vore dage, kostbare julegaver, men de smaa ting, som vi fik, et par nye hoser eller et par nye vanter, vakte ligesaa megen glæde og taknemlighed.

Julemorgen skulle vi, før vi fik noget at spise, gaa udenfor, og naar vi kom ind sige: »Godmorgen, glædelig jul, helsen og sundhed og alt, hvad som kært er.« Jeg har siden læst hos Troels Lund, at det er en god, gammel skik, der gaar helt tilbage til middelalderen.«

Jens Smørums Far var Landpostbud og tjente 40 Kr. om Maanednen.

II.

Brudesko.

Det er en kendt Sag, at der, naar et ungt Par holder Bryllup, skal foretages forskellige Ceremonier for at befordre det unge Pars Lykke. Det anses for heldigt, at det regner paa Bryllupsdagen, saa regner det Guld i Brudens Skød, hedder det. Men Vejret er man jo ikke Herre over. Det er man derimod over forskellige andre Ting. Naar Brudeparret kører bort efter Brylluppet, kaster man Risengryn og gamle Sko efter Vognen. Det bringer Held.

En hel anden Ting er, at det fra gammel Tid anses for lykkebringende, om den vordende Brud betaler sine Brudesko med Eenører. Det kræver jo en væsentlig Forberedelse, men ikke desto mindre sker det den Dag i Dag. En af de første Dage i November Maaned 1961 kom der ind i en Skotøjsforretning i Frederikssund en ung Pige fra Oplandet og bad om at faa Indehaveren i Tale. Da han kom til Stede, sagde hun: »Jeg vil gerne have for 17 Pund Brudesko.«

Hun medbragte en Sæk med 5300 Eenører, som hun netop havde faaet vejjet hos Købmanden, og de vejjede 17 Pund. Hun fik et Par Sko, der kostede 49,85 kr., og da Sækkens Indhold havde en Værdi af 53 Kr., skulde hun jo have Penge tilbage, men det ønskede hun ikke, for det bringer Ulykke, sagde hun. Dette stod at læse i en Avis for 11. November 1961, men da vi gerne vilde vide lidt mere om Brudesko og Eenører, spurgte vi en Skotøjshandler i Hillerød, om han havde oplevet lignende Tilfæl-

de. »Mange Gange,« svarede han, »mindst halvtreds i hvert Fald. I Almindelighed 2-3 Gange om Aaret, sidste Gang i Efteraaret 1962. Da det var Kobbereenører med Hul i, var de gerne trukket paa en Snor. Det saa kønt ud. Jeg synes, det er morsomt, naar det sker, men Kassereren er knap saa glad ved det, for Banken forlanger, at Eenørerne skal leveres i Poser med 50 i hver, og det er jo et Arbejde. Skikken er iøvrigt kendt over hele Landet, men egentlig burde man gaa over til at anvende Tører, hvis man skulde følge med Tiden og Priserne.«

Vi lader dette Raad gaa videre.

III.

Søfolks Overtro.

Søfolk har fra gammel Tid haft Ord for at være overtroiske. Dette er der ikke noget mærkeligt i, for Overtroen stod i ligefremt Forhold til Livets Usikkerhed. Hvor Usikkerheden var størst, økonomisk eller personligt, var Overtroen ogsaa størst. Saadan er det for Resten ogsaa endnu, men det er nu en anden Historie, og den kan vi ikke komme ind paa ved denne Lejlighed.

I August Maaned 1962 fyldte Skibsbygger *Ferdinandsen*, Gilleleje, 70 Aar, og da »Frederiksborg Amts Avis« i en Fødselsdagsartikel spurgte ham, om Søfolks Overtro havde haft Betydning for Baadebyggeriet, svarede han, at Overtroens Tid i det væsentlige er forbi. En lille Rest er der dog tilbage. Skibsværftet foretager saaledes aldrig en Søsætning paa en Mandag, medmindre man har Skipperens udtrykkelige Tilladelse til det. Engang foretog man en Søsætning paa en Mandag. Skipperen gik fallit, og med eller uden Grund fik den uheldige Dag Skylden.

Tidligere var der dog langt flere Ting, man skulde tage i Betragtning, naar en Baad skulde bygges, for Eksempel skulde man lægge Mønter under Masten, inden den blev rejst, hvilket skulde sikre et frugtbart Udbytte for Baaden. Dette gør man ikke mere, men iøvrigt har man haft en lignende Skik med Mønter under Grundstenen til et nyt Hus.

IV

Højskolen i Sundbylille.

I 1878 udsendte *E. Carstensen*, der var Lærer i Skenkelsø, en

Bog med Titelen »Hjørlunde Sogns Historie«. I denne Bog, der er paa 352 Sider læser man bl. a. et Stykke om den højere Bondeskole i Sundbylille. Da dette ejendommelige Oplysningsarbejde, der fandt Sted for over hundrede Aar siden, nok kan have Interesse ogsaa for os Nutidsmennesker, gengiver vi her det paagældende Afsnit.

Højskolen i Sundbylille.

En højere Bondeskole – den første i Danmark – oprettedes den 1ste Juni 1841 her i Sognet (Jørlunde), ved en hæderlig og ihærdig Iver af cand. phil. Niels Holger Callesen – nu Lærer i Sigerslevøcter –, Redaktør Vosbein i Hillerød, Brødrene Jørgen og Rasmus Petersen, Gaardejere i Hjørlunde, med flere. Først lejede man Hus til Skolen og dens første og eneste Lærer, foranvænte N. H. Callesen, hos Hsmd. H. Villumsen i Sundbylille, hvor Skolens Virksomhed begyndte d. 5. November 1841. De foranførte Mænd med Grmd. P. Granberg, Grmd. H. Jørgensens Enke Johanne Jensdatter i Hjørlunde, Villum Larsen, Grmd. i Store Rørbæk, Grmd. Anders Hansen i Bonderup og Grmd. og Dyrlæge Jens Petersen i Oppesundby paatog sig En for Alle og Alle for En, at sørge for Skolens Fornødenheder og tilsikrede Læreren følgende Løn: fri Bolig og Brændsel, 20 Rd. om Maaneden og Extrabetaling for hver Elev, der søgte Skolen over 10 Elever. Ved Lærerens Iver og Interesse her i Egnen for Oplysning, gjorde Skolen god Fremgang og havde i sin bedste Flor 20 Elever, og der forbandtes med den en Haandgjerningskole for unge Kvinder. Man fik derfor snart ved Aktier og en Gave af 400 Rd. af Kong Christian VIII samlet Midler til derfor at købe en Parcel, stor omtrent 6 Tdr. Land, paa Sundbylille Mark, paa hvilken man fik bygget et godt Hus med rummelige Lokaler, saavel til Skolen som til Lærerbolig. Denne selvstændige højere Bondeskole blev højtidelig indviet den 18. Oktober 1844 og virkede til Gavn og Glæde for en videre Kreds i 4 Aar, men saa kom Krigen 1848. Egnens fleste og bedste Kræfter til Landbrugets Tjeneste maatte forlade Hjemmet, for at værne Fædrelandet. Mangel paa Arbejdskraft gjorde, at alle Skolens Elever maatte forlade denne for at hjælpe ved Agerbruget hjemme. Saaledes standsedes Skolens Virksomhed, og dens

Lærer, som ikke vilde nyde Løn uden Arbejde, søgte og fik Sigerslevøsters offentlige Skole og har i den virket hidtil med Flid og Dygtighed.

Den højere Bondeskoles Virksomhed var standset af Krigen, den mistede sin dygtige og nidkjære Lærer og sin varme Talsmand, Redaktør Vosbein, som døde faa Dage efter et Fald paa Gaden i Kjøbenhavn.

Alle disse Tab var den for ung til at bære; den kom ikke siden i Virksomhed, hvorfor Bygningen med Jord solgtes til privat Ejendom. Dens Tilblivelse er dog et smukt Vidnesbyrd om det aandelige Liv, der dengang rørte sig her i Egnen og især her i Sognet.

— — —

Emnet er iøvrigt behandlet i en Artikel »Hjørlande Sogne-Bogsamling og den højere Bondeskole i Sundbylille« af Skoleinspektør P. Petersen i »Fra Frederiksborg Amt«, 1910.

VI

Kaffe-Drikkens Skadelighed.

I »Kultur og Folkeminder« XI, Side 96, gengav vi en Artikel af fhv. Folketingsmand *Lars Larsen* om *Kaffedrikning*, og heri beretter han om, hvordan Præster og Lærere i 1840erne ivrede imod Kaffedrikning. Der blev omdelt Pjecer i Skolerne, og Præsten i Vejby, Dr. phil. *Jeremias Müller*, advarede endogsaa paa Prædikestolen mod Kaffedrikning.

Nordsjællandsk Folkemuseum faar jævnlig foræret gamle Bøger, og i en af dem findes netop et Afsnit om *Kaffe-Drikkens Skadelighed*. Denne Bog har følgende noget vidtløftige Titel:

HAVE-KATEKISMUS
ELLER
GRUNDREGLER
FOR NYTTIGE
HAVE-VEXTERS DYRKNING
I DANNEMARK,
EFTER
DET KONGELIGE DANSKE
LANDHUUSHOLDNINGS-SELSKABS
INDBYDELSE FORFATTET

AF
JOHAN LUDVIG MANSA,
GARTNER M. V. VED SLOTTET »MARIENLYST«

Og saa kommer det, vi har Brug for:

MED ET ANHANG
OM
KAFFE-DRIKKENS SKADELIGHED.
TRYKT OG UDDELT
PAA
SELSKABETS BEKOSTNING.
KJØBENHAVN 1787.

Først et Par Ord om Forfatteren. *Johan Ludvig Mansa* var født i Tyskland 1740 og fik sin Uddannelse som Gartner der. 1762 kom han til Danmark, hvor han fik Indfødsret 1778. Han avancerede hurtigt, blev 1784 Slotsforvalter og Gartner paa Marienlyst, hvor han fik Lejlighed til at omlægge Haven i engelsk Stil. 1794 udnævntes han til Gartner ved Frederiksborg Slotshave, hvor han indrettede en Frugtplantage paa den franske Parterres Plads. 1799 forfremmedes han til Gartner ved Fredensborg Slotshave, og her kom hans Hovedgerning til at ligge. Han døde 1820. Mansa var en alsidig og kyndig Gartner, der vandt sig et anset Navn i Samtiden. Desuden blev han kendt paa Grund af sin litterære Virksomhed. Mest udbredt blev hans ovennævnte *Have-Katekismus*.

Det, der her har vor Interesse, er imidlertid dens »Anhang« om »*Kaffe-Drikkens Skadelighed*«. Dette Afsnit er paa 12 Sider, og det begynder saaledes: »Ingen Drik er bleven almindeligere yndet end Kaffedrikken, og ingen har udbredet sig hastigere end denne. I en lang Tid er den drukken i Østerlandene, hvorfra den har udbredet sig til de fleste Folkeslag i den ganske Verden, fornemmeligen har den fra Begyndelsen af dette Aarhundrede ligesom oversvømmet det hele Europa.«

Senere kommer de alvorligere Ord, hvoraf vi gengiver følgende: »De første almindelige Virkninger, som Kaffedrikken udviser i det menneskelige Legeme, ere: At sætte Blodet formedelst sin Olies pirrende Kraft paa Nerverne i en stærkere Bevægelse; at forøge Legemets Varme, at befordre Vandets og Uddunstningens Afsondring, og at give Sindet mere Munterhed.

Men disse for de fleste Mennesker behagelige Virkninger drager en anden farligere efter sig, der lægger Grunden til alle de Svagheder, som Kaffedrikken foraarsager, og denne er alle Nervernes og de faste Deles, følgelig det ganske Legems, Svækkelse.

Den i de brændte eller røstede Kaffebønner værende brændte Olie, der under Kogningen meddeles Kaffedrikken, trænger efter dennes Nydelse til de inderste Legemsdele, pirrer Nerverne, og strammer de faste Dele. Paa denne de faste Deles Stramning, hvorved Delene, ligesom paa en Stræng, kommer i en længere Frastand fra hinanden, følger stedse en Slaphed, naar Kaffe-virkningen er forbi, som staaer i Forhold til Stramningen. Jo oftere altsaa man drikker Kaffe, og jo stærkere den tillaves, desto større bliver denne de faste Deles Stramning, og desto større, ved enhver Igjentagelse af denne Drik, de sammes paafølgende Slaphed, ja denne tiltager omsider saaledes, at den hele Nervebygning bliver i højeste Grad svækket, og aldrig staaer mere til Oprensning, men drager en umaadelig Mængde af Sygdomme efter sig, som efterhaanden og oftest uformerket indsniger sig for at straffe Overtræderen, og at forøge det menneskelige Livs Elendighed.«

Dette var det mere almindelige. Nu følger de særlig uheldige Følger af Kaffedrikningen. Den frembringer »en forringet Madlyst, eller og Madlede«. Den fede bliver oppustet og svampagtig, den magre magrere. »Hertil føjes ofte en tør Hoste, Udtæring, et vrantent og misfornøjet Sind.«

»Qvindekønnet« gaa ikke Ram forbi. Kaffedrikkn følges af »Krampesyger, Seenetrekninger, Slag og den Faldendesot. Af Legemets almindelige Svækkelse opstaaer ligeledes den nuomstunder saa ofte bemærkede Tungtsindighed, eller Melankolie, der ej sjelden arter ud til virkelig Galenskab, Raserie og Fortvivlelse.«

Ja, saadan mente man i 1787, og det saa jo alvorligt ud. Den, der skriver dette, maa indrømme, at min Mave har ikke godt af Kaffe, men andre kan jo have det anderledes. Jeg kommer til at tænke paa en lille Oplevelse, jeg havde for et halvt hundrede Aar siden, da jeg en Aften befandt mig paa en københavnsk Automatkafé, hvor jeg nød en lille Bøf. Bag ved sad to Damer og drøftede Tobakkens mulige Skadelighed. En af dem

sluttede med disse vise Ord: »For hvem, der kan taale det, tror jeg ikke, det gør noget!«
Maaske noget lignende gælder Kaffen.

**Stue i Udstillingsbygningen.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).**

Det gamle Husmandssted.
(Nordsjællandsk Folkemuseum).

BERETNING

Nordsjællandsk Museumsforenings Bestyrelse bestaar af følgende: Sparekassedirektør *O. Blinkenberg Nielsen* (Kasserer), Direktør *Nils Gustafsson* (Leder af Folkemuseet), Malermester *Nicolaj Jensen*, Holløse, Forstander *Oluf Jensen*, Førstelærer *S. Jørgensen*, Slangerup, Museumsdirektør *Jørgen Paulsen*, Amtmand *J. Saurbrey* (Næstformand), Dr. phil. *Jan Steenberg*, Borgmester *W. Stenberdt* og Overbibliotekar *Anders Uhrskov* (Formand).

Kredsformænd: Ammindrup (Parcellist *Magnus Andersen*), Farum (Overlærer *E. Ougaard*), Fredensborg (Overlærer, Fru *Else Sørensen*), Frersvang og Harløse (Muremester *Vilh. Nielsen*), Helsingø og Højbjerg (Skatteraadformand *Jørgen Petersen*), Holløse (Malermester *Nicolaj Jensen*), Humlebæk (Overlærer *J. Rosenkilde*), Jægerspris (Overlærer *H. Sveegaard*), Kagerup (Elektroinstallatør *Svend Pedersen*), Lavø (Parcellist *Alfred Christensen*), Ramløse (fhv. Gaardejer *Hans Larsen*), Skærød, Aagerup og Taagerup (Gaardejer *Chr. Sørensen*), Slangerup (Førstelærer *S. Jørgensen*), Tjæreby og Æbelholtsvang (Rentier *A. Andersen*), Store og Lille Lyngby (Gaardejer *Knud Hansen*), Store Rørbæk og Snostrup (Parcellist *Axel Jacobsen*), Sundbylille (Gaardejer *Anders Hansen*), samt Hillerød og Nyhuse. En ny Kreds er oprettet i Hørsholm med Gartner *Jens Petersen* som Formand.

I Tilskud til Museumsforeningens Arbejde har man for Finansaaret 1962-63 modtaget følgende Beløb:

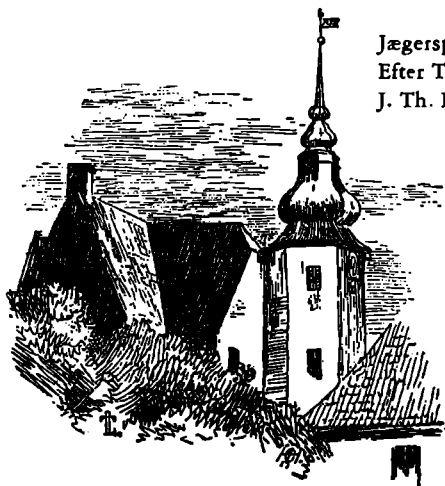
Fra Kulturministeriet 4125,01 Kr., Frederiksborg Amt 500 Kr., Hillerød Kommune 1000 Kr., Helsingør Kommune 300 Kr., Asminderød-Gronholt Kommune 20 Kr., Melby Kommune 20 Kr., Lillerød Kommune 50 Kr., Frederiksborg Slotssogns Kommune 50 Kr., Farum Kommune 25 Kr., Esbønderup-Nødebo Kommune 50 Kr., Slagslunde-Ganløse Kommune 30 Kr., Ramløse-Annisse Kommune 20 Kr., Græsted-Maarum Kommune 25 Kr., Frederiksborg Amts Sparekasse 700 Kr., Nordsjællands Bank, Helsingør, 200 Kr., Hillerød og Omegns Bank 200 Kr.

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening bringer sin bedste Tak for de nævnte Tilskud.

I Anledning af, at det den 23. Oktober 1962 var 40 Aar siden Nordsjællandsk Museumsforening blev stiftet, udsendte Foreningen Bogen »Mindesmærker i Nordsjælland« som »Kultur og Folkeminder« XIV. Den er paa 206 Sider og med 45 Billeder. Af denne Bog kam 300 Eksemplarer i Boghandelen, hvor den har været saa efterspurgt, at den kan ventes udsolgt. Der har været Ordre paa den fra hele Landet, ja, endogsaa fra Udlandet – saaledes fra Wien og Helsingør – er der kommet Bestillinger. Bogladepriisen er 18,75 Kr., medens Medlemmerne faar den for Kontingentet, 5 Kr. Fra forskellig Side er det fremhævet, at denne Bog sikkert vil bringe adskillige nye Turister til Nordsjælland.

Af »Kultur og Folkeminder« er Aargangene I, II, IV, VI, VIII, XI og XII udsolgt. Resten kan faas ved Henvendelse til Formanden for 3 kr. pr. Stk.

Nordsjællandsk Folkemuseum var i 1962 aabent hver Helligdag i Juni Maaned fra Kl. 14-17 og alle Dage i Juli og August, ligeledes fra Kl. 14-17.

Jægerspris Slot.
Efter Tegning af
J. Th. Lundbye.

INDHOLD

Side

Hillerøds Kirker gennem Tiderne. En Oversigt. Af Museumsinspektør <i>H. D. Schepeleern</i>	3
Guldalderen i den lille Slotsby. Af Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i>	39
En Tur til Horns Herred	52
Et Par Ramløse Præster, Degne og Skoleholdere i det 18. Aarhundrede. <i>Af Niels Stenfeldt</i>	57
Helge Hostrup hundrede Aar	66
Endnu tre Mindesmærker	73
Fra Folkelivet	
I. Julehilsen	76
II. Brudesko	77
III. Søfolks Overtro	78
IV. Højskolen i Sundbylille	78
V. Kaffe-Drikkens Skadelighed	80
Beretning	84

BILLEDER

Frederik den Andens Slotskirke fra 1562	7
Det indre af Christian den Fjerdes Slotskirke	9
Digteren Anders Arrebo, Slotspræst ved Frederiksborg	13
Kirkefløjen med Klokketaarnet	17
Kongestol, Alter og Prædikestol paa Frederik den Syvendes Tid	21
Digteren Jens Christian Hostrup	23
Paludan-Müller døber et Barn. Efter Maleri af Knud Larsen	31
Præstevang Kirke	33
Præstevang Kirkes Indre	37
Helge Hostrup	69
Mindesten for de to nedskudte engelske Flyvere	73
Stue i Husmandsstedet	75
Stue i Udstillingsbygningen	83
Det gamle Husmandssted	84
Jægerspris Slot. Efter Tegning af J. Th. Lundbye	85